

Sultan II. Murad Vakfı'nın Edremit Mukataaları (1530-1641)

The Edremit Taxfarming (Mukataa) of the Waqf of Sultan Murad II (1530-1641)

Ahmet Köç*

Özet

Osmanlı toplumunda sultan vakıfları ülkenin imârî, eğitim faaliyetlerinin yerine getirilmesi ve sosyal işlerin görülmesi için önemli vazifeler üstlenmişlerdir. Sultanlar büyük yatırımlarla oluşturdukları kurumlarının giderlerini karşılayabilmek için mutlaka vakıf gelirlerini sağlam temeller üzerine inşâ etmeye çalışırlardı. İktisadî açıdan milyon akçeyi bulan kaynaklarıyla Sultan II. Murad, vakıflarının gelir-gider dengesinde sorun çıkmaması için akarlarını olabildiğince etraftaki farklı şehirlere yaymıştı. Böylece Sultan II. Murad Vakfı gelirlerini Bergama, Söğüt, Edremit, Tavşanlı ve Bursa'ya yayarak zamanla oluşabilecek doğal afetlerin ve sosyal çalkantıların etkisini en aza indirmeye çalışmıştı.

Bu çalışmada, Edremit kazasında bulunan Sultan II. Murad Vakıflarının H.937/1530- H.1051/1641 yılları arasındaki mali durumu ele alınacaktır. Çalışmada ayrıca, Muhasebe defterlerinden ve Evkaf defterlerinden hareketle yaklaşık 110 yıllık süre içerisinde ortaya çıkan gelişmelerin vakıf akarları üzerindeki etkisine değinilecektir. Dolayısıyla bu çalışma, hem Sultan II. Murad Evkafı'nın Edremit kazasındaki akarlarının yapısı hakkında, hem de sistemin gelir kaynaklarını oluşturan konar-göçer Yörükân taifelerinin isimleri hakkında ipuçları verecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, II. Murad, Edremit, Vakıf, Yörükler, Mukataa

Abstract

In Ottoman society, the waqfs of sultans assumed important duties about building up the country, effecting educational activities and public services. Sultans desired to build their waqf incomes on strong foundations in order to cover expenses of the pious foundations established with big investments. The waqfs Sultan Murad II with

---

* Yard. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
akoc@balikesir.edu.tr

sources of income about a million *akçes* were widespread to various cities for preventing possible problems in the income and expenditure accounts. Because Sultan Murad II aimed to reduce the impact of the natural disasters and the social turmoils that might have happened in time, he formed the taxfarming areas in Bergama, Söğüt, Edremit, Tavşanlı and Bursa.

In this work, the financial situation of incomes of the waqfs Sultan Murad II in the Edremit county (*kaşu*) between 1530-1641/42 is investigated. It is also aimed to emphasize the impact of the progress in 110 years on the waqf incomes according to the financial account books (*muhasebe defterleri*) and the Edremit evkâf registers. Consequently, this work gives a hint about the structure of incomes of the waqf of Sultan Murad II in the Edremit county and names of the nomadic *Yörüks* that composed income sources of the system.

Keywords: Ottoman, Murad II, Edremit, Waqf, Yuruks, Taxfarming (mukataa).

Giriş

Osmanlı sultanları, hanedan üyeleri ve askerî sınıf mensupları ülkenin çeşitli bölgelerinde vakıf binalar yaptırarak şehirlerde, yeni semtlerin ortaya çıkmasına imkân sağlamışlardır. Osmanlı padişahlarının, hanedan mensuplarının ve diğer devlet adamlarının vakıf binaları tesis etmeleri, Yakınoğu devlet geleneklerinin¹ bir yansımasıdır². Yakınoğu devlet geleneklerinde şehirlerin kurulması, imârı veya geliştirilmesi için faaliyet gösterecek herhangi bir devlet kurumunun bulunmaması nedeniyle, bu alandaki ihtiyaçların görülmesi için bireysel olarak vakıf sektörü ön plana çıkarılmıştır. Nitekim Osmanlı Devleti de bir takım sosyal hizmetleri görmesi için hükümdarlar, hanedan mensuplarına ve diğer askerî sınıf mensuplarına vakıf kurmaları için özel imkânlar sağlamışlardır. Böylece askerî sınıf mensuplarının kentlerde kurduğu vakıf yapıları sayesinde, modern zamanlara kadar devlet hazinesinden para harcanmadan, kurumlarda süreklilik sağlanmıştır. Ayrıca sultanların ve etrafındaki yöneticilerin kurmuş olduğu büyük vakıfların sürekliliğinin sağlanabilmesi için merkezî devlet

¹ İlk İslam devletlerinden itibaren vakıf müesseselerinin kurulması ve ekonomik açıdan desteklenmesinde hükümdarın, ailesinin ve yönetici sınıf üyelerinin ayrı bir yeri vardır. Yakınoğu kültür ve gelenekleri çerçevesinde gelişen hayır kurumları, Orta Asya'dan Çin'e, Hindistan'a, İran'a, Anadolu'ya, Balkanlar'a ve Kuzey Afrika'ya kadar pek çok sahaya yayılmıştır. Osmanlı devlet anlayışı da hem dinî, hem de bölgesel sebeplerden dolayı, Yakınoğu devlet felsefesinin hâkim sahası üzerinde kurulmuştur. Bkz. Halil İnalçık, "Capital Formation in the Ottoman Empire", *Journal of Economic History* XIX/I, 1969, p. 97.

² H. İnalçık, "Capital Formation in the Ottoman Empire", p. 97 ve yine bakınız Cemal Kafadar, *When Coins Turned into Drops of Dew and Bankers Became Robbers of Shadows: the Boundaries of Ottoman Economic Imagination at the end of the Sixteenth Century*, McGill University Basılmamış Doktora Tezi, Montreal 1986, s. 29.

gelenekleri işin içerisine dâhil edilerek sistemli bir kontrol mekanizması da geliştirilmiştir³.

Yakındoğu devlet felsefesi üzerinde inceleme yapan araştırmacılar, bu idarî felsefenin, sultanın otorite ve yetkisini yerleştirmeye ve onu daha da arttırmaya yönelik hususları içerdiğini belirtirler. Buna göre devletin nihâi amacı, sultanın reayası üzerindeki hâkimiyetini ve iktidarını hem güçlendirmek hem de meşrulaştırmaktır⁴. Sultanların reayasına karşı tutumlarını da yine *dâire-i adliye*, *dâire-i adâlet veya adalet dairesi* olarak adlandırılan bu felsefe belirlemiştir⁵.

Nitekim Türk tarihinin önemli eserlerinden *Kutadgu Bilig*⁶ bu felsefeyi en iyi şekilde tanımlar. Buna göre *devleti idare etmek için büyük bir orduya, bu büyük orduyu beslemek için ordu için zenginliğe, zenginliği sağlamak için halkın varlıklı olmasına, halkın varlıklı olabilmesi için de kanunların adil olmasına ihtiyaç* duyulduğu ifade ediliyordu. Aksi taktirde bunlardan biri ihmal edilirse, devletin yıkılabileceği belirtiliyordu. Benzer şekilde Osmanlı erken dönem kroniklerinde hükümdarlara, servet ve metâ biriktirmek yerine, toplumun ihtiyaç duyduğu alanlardaki eksiklikleri gidermeleri tavsiye edilmiştir⁷. Bu nedenle iyi bir hükümdarın mal biriktirmek yerine, toplumun ihtiyaç duyduğu alanlardaki eksiklikleri gidermesi onlardan beklenmiştir. Genel olarak bakıldığında bütün bu hususlar çerçevesinde Osmanlı padişahları, hanedan mensupları, ulemâ ve ümerânın ülke içerisindeki yeni vakıfların kurulmasına yönelik çabalarını hızla arttırdıkları dikkati çeker⁸. Bu sayede tarihî gelişmeler ve kültürel birikimler, Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda ideal bir siyasî-toplumsal düzen yaratma hedefine yöneldiğini göstermektedir. Sonuçta ideal toplum⁹ yaratma hedefine yönelik olarak devletin bir dizi iktisadî, idarî ve dinî politikaları uygulamaya koyduğu anlaşılmaktadır.

³ Bkz. Randi Deguilhem'in, "Waqf in the Otoman Empire" *EI*, XI, 2002, p. 88 yine R. D. McChesney, "Waqf in Central Asia" *EI*, XI, 2002, p. 93 ve Richard van Leeuwen, *Waqfs and Urban Structures, the Case of Otoman Damascus*, p. 96.

⁴ İktidarı meşrulaştırma konusunda Lucienne Thys Şenocak'ın, *Hatice Turban Sultan, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler*, s. 23 ve yine Amy Singer'in, *Osmanlı'da Hayrseverlik, Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmaretine* (s. 181) bakılabilir.

⁵ Mehmet Öz, *Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergah Yayınları, 2005, s. 118.

⁶ Osmanlı toplumunda XVI. yüzyıldan sonra siyasetnâme ve nasihatnâme kültürü ile yazılmış *Kutadgu Bilig* türü eserler mevcuttur. XVI. yüzyılda yazılan kaynaklarla ilgili için bakınız Mehmet Öz, *Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*, ve Halil İnalçık, "Kutadgu Bilig'de Türk- İran Siyaset Nazariyesi ve Gelenekleri", *Reşit Rahmetî Arat İçin*, s. 259- 271.

⁷ Erken Osmanlı kaynaklarında fiskalist uygulamalara şiddetle muhalefet edildiği dikkat çekicidir.

⁸ Ahmet Köç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ümerâ Vakıfları ve Kentsel Gelişim: Mahmud Paşa Vakıfları ve Ankara Örneği*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2009, s. 48-51.

⁹ Osmanlı Devleti'nde ideal toplum sözünden kasıt, devlet idaresi ile sorun yaşamayan itaatkâr/uyumlu tebânın yaratılmasıdır.

Sultan II. Murad ve Vakıfları

Osmanlı Devleti'nde sultan ve hanedan mensupları ile yüksek mevki sahibi devlet görevlilerinin kurduğu vakıflar, gelir kaynaklarının çeşitliliği, malî imkânları ve bütçe rakamlarının büyüklüğü ile reaya tarafından kurulan vakıflardan büyük oranda ayrılırlar. Öte yandan sultan ve hanedan vakıfları, istihdam ettikleri kişi sayısı ve yerine getirdikleri görevleri açısından da hacmi çok yüksek işlere girişmişlerdir. Dolayısıyla sultan ve hanedan vakıfları buldukları şehirlerde kültürel hayatın temel kurumları olarak iktisadî ve ticarî hayatın merkezinde yer almışlar, önemli görevler üslenmişlerdir¹⁰.

Çalışmanın temelini oluşturan Sultan II. Murad Vakıfları da yukarıda ifade edilen tez doğrultusunda önemli görevleri yerine getirmiştir. Her ne kadar, padişahların vakıf tesis etmesinde, Yakındoğu devlet geleneklerinin etkisi olsa da onların böyle bir politikaya başvurmasında içinde buldukları ruh dünyaları da önemli rol oynamıştır. Konumuzun asıl kahramanı olan Sultan II. Murad'ın, ruh dünyası diğer padişahlardan farklı değildi. Padişahın edebiyata, musikiye ve tasavvufa¹¹ düşkün olmasında, onun mistik hayata yatkın kişiliği vardır¹². Sultanın bu kişiliği, özellikle savaşmayı, Balkanlarda fetih politikalarını sürdürmeyi hedefleyen Hamza ve Şehabeddin Paşaların atılgan yapısı ile çelişiyordu. Nitekim Sırbistan'ın kısa bir sürede düşmesine rağmen, karşısına çıkan Macar kralının onu takip ederek Niş ve Sofya'yı geri almasından sonra Sultan II. Murad, ordularını toparlayabilmek için birdenbire sulh ve yatıştırma yanlısı politikaya yönelmişti. Ancak daha sonraki aşamada Macar kralının yeniden Orta Avrupa'yı alabilmek için haçlı seferi düzenlemenin gerekliliğine inanmış olması, II. Murad'a savaşmayı tek çıkar yol olarak bırakmıştı. Sırp kralının bu amacını gerçekleştirebilmek için Bizans İmparatorluğu'ndan ve Papadan destek istemesi üzerine, Varna Savaşı'na giden süreç gelişmişti. Aynı savaş sırasında askerilerin ısrarla II. Murad'ı ordunun başında görmek istemeleri üzerine padişah, ordunun kontrolünü yeniden eline almıştır¹³.

¹⁰ Vakıfların gördüğü işlerle ilgili çok eser belirtmek mümkündür. Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", *VD. II*, 1942, s. 21. Ayrıca Bahaeddin Yediıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s. 56. Yine Oded Peri'nin, "Waqf and Ottoman Welfare Policy: the Poor Kitchen of Haseki Sultan in Eighteenth Century Jerusalem", *JESHO* 35/2, isimli eseri konu için önemlidir.

¹¹ Padişah II. Murad'ın saltanat yıllarında Zeyniyye ve Mevleviyye tarikatları gibi, Bayrâmiyye tarikatı da rağbet görmüştür. Padişah II. Murad'ın Bayrâmiyye tarikatı mensuplarına vergi muafiyeti tanınması, bu tarikatın daha da yayılmasına imkân sağlamıştır. Bu meyanda padişahın çeşitli toplantılarda başkentte bulunan farklı tarikatlara mensup dervişlerle sıkça görüştüğü de zikredilmektedir. H. İnalçık "Murad II" *DİA. XXI*, s. 171.

¹² 1433 yılında Edirne'de Sultan II. Murad'ı ziyaret eden Bertrandon de la Brocquiere'e göre; "...bana dediler ki savaştan nefret eder, bana da öyle geliyor. Çünkü, elindeki büyük geliri kullanmak istese, Hristiyan âleminin gösterdiği direncin küçüklüğü göz önünde tutulursa Avrupa'da büyük fetihler yapması işten değildir" diyerek onun karakterini ortaya koymuştu. Bkz. Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, s. 106.

¹³ Bu konuda yine Halil İnalçık'ın eserine bakılabilir. *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, s. 106.

Varna Savaşı sonrasında daha oniki yaşındaki oğlu II. Mehmed'e saltanatı bırakan Sultan II. Murad, bir kenara çekilmeyi düşünmüş olmasına rağmen, gelişen olaylar onu, yeniden yönetime getirmiştir¹⁴. Ülke içerisinde ümerânın baskılarına dayanamayan Sultan II. Murad'ın 1451 yılına kadar tahtta kalmış olması, onun dünya işlerine fazla meyli olmayan kişiliğini değiştirememiştir. Sultan II. Murad, dedesi Yıldırım Bayezid ve oğlu Fatih Sultan Mehmed gibi fütühatçı bir padişah olmamasına karşın, gerektiğinde sefer yapmaktan geri durmamıştır¹⁵.

Sultanın mistik yaşantısı onun, çeşitli şehirlerde muazzam eserler yaptırmasına neden olmuştu. II. Murad'ın bu hayırseverliği kendisine *ebü'l-bayrât* unvanı kazandırmıştır. Anadolu'da Manisa ve Merzifon'da, Balkanlarda Üsküp, Alacahisar ve Selanik'te yapıları vardı. Ancak bunlar dışında özellikle Edirne ve Bursa'da¹⁶ bulunan yapıları, her biri bir milyon akçeyi bulan gelirleriyle buldukları bölgenin en büyük külliye haline gelmiştir. Dolayısıyla Osmanlı erken döneminde iktidara gelen padişahlar gibi, Sultan II. Murad da vakıflarını kurarken sırf, Allah katında daha makbul olacağı düşüncesiyle, gaza ve ganimet mallarından elde edilen paraları kullanmaya özen göstermiştir.

Sultan II. Murad'ın Bursa'da kurulmuş olan külliye şeklindeki vakıfları, şehirde kendi adıyla bilinen Muradiye'dedir. İçerisinde imaret, zaviye, medrese, türbe ve camiden müteşekkil yapılarıyla Sultan II. Murad'ın Bursa vakıfları, yaklaşık milyon akçelik büyüklüğe sahiptir. Bursa şehrinde bulunan külliye'nin gelirleri yine Bursa çevresinde bulunan Edremit, Bergama, Tavşanlı ve Söğüt bölgelerindeki akarlardan tahsil ediliyordu¹⁷. Öte yandan Sultan II. Murad, tıpkı Bursa şehrinde olduğu gibi Edirne şehrinde de büyük bir külliye yaptırmıştı. Edirne'de bulunan külliye, Bursa'dakine göre daha fazla gelire sahip ve daha fazla personel istihdam eden büyük bir sosyal teşekküldür¹⁸.

---

¹⁴ Sultan II. Murad'ın tahttan ayrılarak kenara çekilmek istemesinde 18 yaşında ölen oğlu Alaaddin'in rolü vardı. Alaaddin'in iyi yetişmiş bir cengâver olarak birliklerini sevk ve idare etmesi, Sultan II. Murad'ın gözünde onu, kendisinden sonra iktidara geçecek kişi yapmıştı. Dolayısıyla çok sevdiği oğlu Alaaddin'in ölümü Sultanın her şeyden elini çekmesine neden olmuştu. Bkz. Ahmet Şimşirgil, *Kayı II*, s. 57.

¹⁵ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, s. 170.

¹⁶ Sultan II. Murad için Bursa şehrinin önemi büyüktür. Bölgeye yaptığı yatırımlardan sonra yazdırdığı vasiyetnamesinde Bursa ile ilgili olarak; "...vefatımdan sonra beni Bursa'da merhum oğlum Ali yanındaki kabrin katında koyalar... üzerime bir çâr dîvâr türbe yapalar, üstü açık ola ki üzerime yağmur yağa... soyumdan sopumdan her kim ki ölecek olursa benim yanımda komayalar, katıma getirmeyeler..." şeklinde vasiyet etmişti. Halil İnalçık, "Murad II", *DİA*, XXI, s. 170.

¹⁷ Ö. L. Barkan, *Hüdavendigar Livası Tabir Defterleri I*, TTK Yayınları, Ankara 1988, s. 66 ve Kayhan Orbay, "Bursa'da Sultan II. Murad Vakfı'nın Mali Tarihi (1608-1641)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 23/1-2, 2011, s. 294.

¹⁸ H.1594 tarihli bir vakıf defterine göre II. Murad'ın Edirne Vakıflarının gelirleri büyük oranda Edirne, Babaeski, Vize, Hayrabolu, İpsala, Gümülcine, Filibe, Zağra, Yanbolu ve

XV. yüzyılın ortalarında kurulmuş olan Sultan II. Murad Vakfı'nın mukataa usûlüyle işlettiği tarım sektörlerinin gelirleri, kentsel gelirlere göre daha yüksektir. Diğer padişah vakıflarında olduğu gibi, II. Murad vakıflarının şehir merkezlerinde kira getirisi yüksek bedesten, han, hamam, dükkân ve imalâthane gibi yapılar yaptırdığı görülmekle birlikte, daha çok arazilerin işletilmesi yoluyla, toprak gelirlerine dayalı bir sistem kurduğu göze çarpmaktadır. Esasında bu uygulama, XIV. ve XV. Yüzyıllarda Osmanlı toplumunda kurulan vakıfların temel özelliğidir. Bu itibarla erken dönemlerde kurulan vakıfların tarımsal gelirleri, genellikle kentsel gelirlere göre daha yüksek seyretmiştir¹⁹.

XV. yüzyılda kurulmuş olan Sultan II. Murad vakfı teşekküllerinin XVI. yüzyıldaki gelişiminin anlaşılabilmesi için dönemin olaylarına bakmak gerekmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada önce, Anadolu'nun birlik ve güvenliğini bir süreliğine tahrip eden Celâlî isyancılarının²⁰ bozguncu girişimlerine değinilecektir²¹. Celâlî olaylarının XVI. yüzyılın ikinci yarısıyla XVII. yüzyılın ilk

---

Siroz kazalarından toplanıyordu. Yaklaşık olarak ifade etmek gerekirse, II. Murad'ın Edirne'de bulunan külliyesinin gelirlerinin sağlanması için oluşturulan köylerin sayısı 400'dür. Bunun yanı sıra 7 cemaat, 12 mezraa da yine vakfa bağlı akarlar arasında bulunmaktaydı. Kabaca vermeye çalıştığımız bu araziler üzerinde yaşayan reyanın vakfa yıllık olarak gönderdiği gelir miktarı ise 1.600.000 akçe civarındadır. Bkz. Bayram Ürekli-D. Yörük, "H.1002/M. 1594 Tarihli Bir Vakıf Defteri'ne Göre Edirne'deki Sultan II. Murad Camii ve İmareti Evkafı", 2004, s. 34.

¹⁹ Ortaçağ İslam devletlerinde vakıf kurumlarının ağırlıklı olarak tarım işletmelerine dayalı olarak kuruldukları ifade edilmektedir. Örneğin Eyyubi Devleti'nde vakıf teşekküllerin özellikle bu yönünün güçlü olduğu ifade edilir. Bkz. Doris Behrens-Abouseif, "Waqf" *EI*, XI, 2002, p. 64.

²⁰ Celâlî olayları özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısından XVII. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'nun sosyal yapısını derinden etkilemiştir. İsyanlar, yağma hareketleri gibi sosyal karışıklıklar şehirlere göçü arttırmıştır. Anadolu'da kırsaldan şehirlere doğru göçlerin artması, arazilerin ekilip biçilmesini etkilediği için vakıfların tarımsal üretiminin düşmesine neden olmuştur. Böylece hububat fiyatlarında ani ve aşırı bölgesel dalgalanmalar meydana gelmiştir. Ortaya çıkan bu gelişmeler neticesinde vakıfların tarımsal gelirlerinde azalma ve bütçelerinde uzun süreli daralma meydana gelmiştir. Örneğin Konya'da bulunan Mevlana Celâleddin-i Rûmî Vakfı'nın mali durumu ortaya çıkan olaylardan sonra kötüleşmiş ve senelerce kendisini toparlayamamıştır. S. Faroqhi, "Agricultural Crisis and the Art of Flute-Playing: The Wordly Affairs of the Mevlevî Dervishes, 1595-1652, s. 49. Celali olaylarının vakıflar üzerindeki etkisine dair benzer örnekler vardır. Gelirleri açısından Anadolu'nun en büyük vakıflarından Amasya'da kurulmuş olan II. Bayezid Vakfı da Celâlî olayları sırasında malî sorunlar yaşamaya başlamıştır. Kayhan Orbay, *Economic Development of the Imperial Waqfs; A Study in the Institutional and Local Economic History in the Transformation Period*, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

²¹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*, s. 69; Karen Barkey, *Eşkiyalar ve Devlet; Osmanlı Tarzı Devlet Merkezleşmesi*, s. 147; Feridun Emecen, "Osmanlılarda Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler", *Osmanlı IV*, s. 97; Fikret Yılmaz, *XVI. Asırda Edremit Kazası*, s. 29.

yarısında ortaya çıkardığı kaosu, Edremit üzerindeki etkisinin bilinmesi konumuz açısından önemlidir. Bu itibarla karışıklıkların yaşandığı çağda gerek, yöneticilerin suistimallerinin ve keyfi uygulamalarının gerekse, ticarî hayatın akışını kesintiye uğratan ve yolların ve pazarların emniyetini bozarak zamanla toplumun cesaretini kırmış olan nev-zuhûrun Edremit vakıfları üzerindeki etkisini ele almak gerekmektedir²².

Aynı şekilde Sultan II. Murad Vakıflarına gelir getirmesi için Edremit'te tesis edilen vakıf köylerinden hareketle bu teşekküllerin malî yapısını da açıklamak gerekmektedir. Vakıfların gelirlerini değerlendirirken hem Sultan II. Murad Vakfı'nın toplam gelirleri açısından, hem de Edremit'in iktisadî hayatı içerisinde müessesenin koşullarını topluca düşünmekte yarar vardır.

Sultan II. Murad Vakfı'nın Edremit Mukataaları

Bu kısımda daha ziyade Edremit kırsalında oluşturulan vakıf mukataalarının neden oluşturulduğu, bu tip toprak tasarrufunun Sultan II. Murad Vakfı'nın bütçesine nasıl bir katkı yaptığı sorusuna cevap aranacaktır. Vakıf mukataa sisteminin kuruma olan katkısının daha iyi anlamlandırılabilmesi için aşağıdaki sorular üzerinden konuyu düşünmek gerekmektedir. Yani, bir vakıf için önemli olan gelirlerin sürekliliği midir? Yoksa gelirleri inşilî çıkışlı bir seyir takip eden bir grafik mi tercih edilmelidir? Benzer şekilde dağınık vaziyette Edremit kazasında yaşayan reaya gelirlerinin topluca tahsil edilmesi mi daha iyidir? Yoksa yıl içerisinde yer değiştiren konar-göçerlerden vergi toplayabilmek için onların sürekli olarak takip edilmesi mi tercih edilmelidir? Sorularına cevap bulmak konuyu kavramakta yardımcı olacaktır. İşte bu sorular, mukataa sisteminin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Sultan II. Murad'ın vakıf topraklarının işletim sistemini anlatmaya geçmeden önce, Osmanlı devrinde mukataa sisteminin genel işleyişine bakmak gerekir. Osmanlı hukukunda genel olarak “belirli bir miktar üzerinde karşılıklı anlaşma” olarak tanımlanabilen bu sistemin, mülkiyeti devlete veya vakıflara ait arazilerden ifraz edilerek özel şahıslara veya kurumlara kiralanın parçaları için yapılan kira sözleşmesini ve ödenen kira bedelinin kaynaklarda “mukataa-i zemin” veya “mukataalı” ifadeleri kaydedildiği görülmektedir. Mukataa ayrıca, vergi mükellefinden üretimin hacmine göre alınması gereken öşür, haraç ve benzeri vergilerin sabit bir meblağ olarak belirlenmiş olması” anlamında yani maktu' olarak ifade edilmiştir²³. Dolayısıyla toprak üzerinde uygulanan ve

²² Kaynaklarda Edremit'te bulunan Kazdağlarından “*kadimden hırsız ve barami taifesinin firar edegeldiği yerler*” olarak bahsedilmektedir. Burada geçen kadim kelimesinin birkaç yılı değil, tam zamanı bilinmeyen uzun yıllara işaret ettiği düşünülürse, bölgenin öteden beri kuzey güney ve doğu batı istikametine geçişlere zorluk çıkaran eşkiya ve zorbalanın mekânı olduğu anlaşılmaktadır. Fikret Yılmaz, *XVI. Yüzyılda Edremit Kazası*, s. 29-36.

²³ Öte yandan Osmanlı mukataa uygulamaları üzerine Mehmet Genç'in görüşlerine katılmamak mümkün değildir. Yazara göre mukataaların içerdiği vergi unsurları ile mekânın genişliği arasında genellikle ters ilişki vardır. Yani bir bölgede mukataanın

birbirinden farklı gibi gözüken ister şahıslara veya kurumlara kiralanabilecek şekilde olsun, isterse vakıf toprakları üzerindeki vergi mükelleflerinin sabit orandaki yükümlülüklerini içerecek şekilde olsun, her iki sistem de mukataa terimiyle ifade edilmiştir.

Mukataalı vakıf uygulaması genel yapısı itibariyle icâreteynli vakıflara daha çok benzemektedir. Her ne kadar benzerlik olsa da özünde küçük farklılıklar da vardır. İcâreteyn uygulamasında hem zemin hem de zemin üzerinde tesis edilen bina ya da ağaç türünden oluşturulan her türlü mal, doğrudan vakıf mülkü sayılmaktadır. Buna karşın mukataalı vakıflarda²⁴ ise yalnız vakıf topraklarının kuru mülkiyeti kuruma ait olup, üzerinde oluşturulan her türlü yapılaşma ve dikilen ağaçlar ise ihyâ işlemini gerçekleştiren kişiye aittir²⁵. Sonuçta, mütevellinin uygun görüşü ve devrin hükümdarının onayı ile işlerlik kazanan mukataalı vakıf uygulaması daha başlangıçtan beri ilgi görmüştür. Bu tip toprak kiralama şeklinde kiracının ölümünden sonra tasarruf hakkı eş ve çocuklara kalabilmesi, sistemi cazip hale getirmişti. Sistemin genel işleyişi bakımından her yıl Mart ayı mukataaların başlangıcı olarak bilinirdi²⁶.

Genel olarak bakıldığında, Edremit Kazası'ndaki büyük vakıfların hayrat ve akarları bulunmaktadır. Şehirdeki padişah vakıflarından en erken tarihli yapı, Sultan II. Murad Vakfı'na aitti. Sultan Murad'ın kaza merkezinde yaptırdığı Cami-i Kebir (Ulucami) çeşitli dönemlerde yeniden yapılsa da bölge halkı için kutsal bir mekân haline gelmiştir. Daha sonraki yıllarda ise yine bir padişah yapısı olan ve bugün yerinde olmayan Cami-i Vasat inşâ edilmişti²⁷. Kaynaklardan anlaşıldığına göre Edremit kazasında Sultan II. Murad Vakfı'nın

---

kapsamı içerisinde bulunan vergi ve resimlerin çeşidi artıyorsa, onun kapsadığı alanlar daralmaktadır. Bkz. Mehmet Genç "Mukataa", *DİA*, XXXI, s. 129.

²⁴ Özellikle vakıf konularını ele alan pek çok kaynak vardır. Mukataalı vakıf uygulaması hakkında farklı eserlere bakılabilir. Ancak biz burada son dönemde hazırlanmış ve konusu doğrudan doğruya vakıf olan belli başlı eserlere değineceğiz. Bunların başında B. Yediyıldız'ın, *XVIII. yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi* isimli çalışması gelir. Yazar vakıf sisteminin her alanına ayrıntılı bir bakış açısı getirmektedir. Yine A. Akgündüz'ün *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi* isimli eseri teorik olarak vakıf kurumunun gelişimini ayrıntılı olarak vermektedir. Öte yandan N. Öztürk'ün, *Menşe'i, Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar ve Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi* isimli çalışmaları hayır kurumunun başlangıcından özellikle XIX. yüzyıldaki yenileşme döneminde nasıl bir hal aldığını ayrıntılı olarak ortaya koymaktadır. Aynı yazarın hacim itibariyle küçük olmasına karşın konumuzla yakından ilgili olan *Diyanet İslam Ansiklopedisi*'ndeki "Mukataalı Vakıf" maddesini de belirtmek gerekir.

²⁵ Nazif Öztürk, "Mukataalı Vakıf", *DİA* XXXI, İstanbul 2006, s. 132.

²⁶ Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıllar)*, s. 32-42.

²⁷ Aynı zamanda Cami-i Vasat, Edremit şehir merkezinde bulunan bir mahallenin de adıdır. 1530 kaydına göre 14 hane, 6 mücerred, bir imam ve üç muaftan oluşan mahalle halkı 1573'te 72 hane, 3 mücerred, 2 imam, bir müezzin ve 2 muaftan oluşmaktadır. Bkz. TT. 166 ve TKGMA. KK. 568.

hayırlarının ayakta durabilmesi için gelir getiren ticarî kurumlar da oluşturulmuştur. Nitekim gerek maliyeden müdevver ve gerekse evkaf defterinde mukataa şeklinde işletilen sanayi ve ticarî faaliyetleri tesis edilmiştir. Bu işletmelerden biri, defterlerde *Tâbîn-ı Edremit* olarak kaydedilmiş olan değirmendir. Değirmenin 1017/1608 yılındaki geliri 10.000 akçe²⁸, başka bir kayıta ise 26.666 akçe geliri olduğu kaydedilmiştir. Vakıf değirmeninin dışında Sultan II. Murad Vakfı'na ait hamam da vardır. *Hamam-ı Taşlı* olarak ifade edilen bu yapının XVI. yüzyılın sonlarında 15.000 akçe geliri mevcuttur²⁹. Görüldüğü üzere vakfın kaza merkezinde hamam ve değirmeni yine mukataa usûlüyle işletilmektedir. Bu durum bize Sultan II. Murad Vakfı'nın mukataa sistemini sanayi ve ticarî faaliyetleri üzerinde de sürdürdüğünü göstermektedir.

II. Murad Vakfı'nın Bursa'da yapılmış olan külliyesi, selâtin vakıfları içerisinde en büyüklerinden birisidir. Nitekim vakfın H.1017/1608 yılına ait cârî gelirleri 840.191 akçe olarak gerçekleşmişti³⁰. Vakıf mülkleri içerisinde en fazla gelir yaklaşık 300.000 akçe ile Bursa'da bulunan Muradiye Çarşısı'ndaki dükkânlardan gelmektedir³¹.

Vakfın diğer gelirleri ise mukataa şeklinde işletilen sahalardan elde ediliyordu. Nitekim H.937/1530 tarihli Anadolu Muhasebe Defteri'nde Edremit bölgesinin Sultan II. Murad Vakfı'na olan katkısı, 190.333 akçedir³². Bu gelir miktarı vakfın, H.1016-1028/1608-1619 yılları arasındaki gelirlerinden daha yüksektir. Dolayısıyla Sultan II. Murad Vakfı'nın Edremit'te bulunan akarlarının azalması bölgede meydana gelen güvenlik sorunlarıyla ilgisiz değildir. Vakfın Edremit gelirleri H.1017/1608 senesinde 183.333 akçe olarak gerçekleşirken, Bergama gelirleri 180.000 akçe, Tavşanlı 110.000 akçe ve yine yaklaşık aynı orana sahip geliriyle Söğüt perakendeleri sıralanıyordu. Görüldüğü gibi XVII. yüzyılın ilk yılları için ifade etmek gerekirse, Sultan II. Murad Vakıflarının gelirlerinin büyük bir kısmı Edremit, Bergama, Tavşanlı ve Söğüt bölgelerindeki tarım arazilerinden elde edilmektedir³³.

Sultan II. Murad Vakfı için Edremit bölgesinin önemi büyüktür. Zirâ H. 937/1530 tahririnde Edremit bölgesindeki bütün vakıfların toplam gelirleri 257.969 akçedir³⁴. Edremit Kazası'nda tek başına 190.333 akçelik geliri ile

²⁸ Bkz. BOA. MAD. 5762, s. 295,

²⁹ Bkz. TT. 1024, s.9

³⁰ Vakıf muhasebe defterlerine göre kurumun gelirlerinin 350.000 akçelik kısmı İmaret mutfağına harcanıyordu. Bunun dışında 260.000 akçelik kısmı maaşlara, 100.000 akçelik kısmı vakfın bütçe fazlası olarak hazineye, 60.000 akçesi ise “berâ-yı fukarâ-i Haremeynü’ş-Şerifeyn” için gönderilmekteydi. Bkz. MAD. 5762.

³¹ Kayhan Orbay, “Bursa’da Sultan II. Murad Vakfı'nın Mali Tarihi”(1608-1641), *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 23/1-2, 2011, s. 297.

³² Bkz. TT. 166, s.275-276.

³³ Bkz. MAD 860 ve MAD.5762.

³⁴ Vakıf gelirlerine Karesi ve Kemer-i Edremit bölgelerini dahil etmeden elde edilen miktardır.

Sultan II. Murad Vakfı, bölgenin tüm gelirlerinin %73.7'sini tek başına topluyordu. Görüldüğü gibi selâtin vakıfları arasında Sultan II. Murad Evkafı'nın malî büyüklüğü, Edremit bölgesindeki önemini ortaya koymaktadır³⁵.

Tablo I: II. Murad'ın Edremit'te Bulunan Vakıf Gelirleri ve Toplam İçerisindeki Payı

Yıl	Vakfın Edremit Gelirleri	II. Murad Vakfı'nın Toplam Geliri	Yüzde Oran
937/1530	190.333	-	-
1017/1608	183.333	840.191	% 21.8
1021/1612	193.333	918.166	% 21.0
1024/1615	183.333	858.752	% 21.3
1028/1619	160.000	926.296	% 17.2
1032/1623	283.333	714.466 ³⁶	% 39.6
1049/1639	341.333 ³⁷	994.185	% 34.3
1051/1641	650.000 ³⁸	1.199.720	% 54.1

Sultan II. Murad Vakfı'nın gelirleri H.1017/1608 yılında daha önceki yıllara göre biraz düşüş göstermiştir. Ancak H.1021/1612 yılına gelince Sultan II. Murad Vakfı'nın gelirleri yeniden, H.937/1530 seviyelerine gelmişti. H.1024/1615 yılında bir önceki tahrir göre 10000 akçe düşen vakıf gelirleri, H.1028/1619 yılında daha da azalmıştır. Tablo I'de ifade edilen nominal vakıf gelirleri değerlendirildiğinde, Edremit vakıf gelirleri ilk defa H.1032/1623 senesinde 283.333 akçeye yükselmiş ve H.1049/1639 senesinde ise 341.333 akçeye kadar ulaşmıştır. Nihayet MAD. 860'da ifade edilen H.1051/1641 tarihli son kayıta ise, Edremit vakıf mukataalarının gelirleri birden, 650.000 akçeye fırlamıştır. Genel olarak bakıldığında vakfın Edremit kazasından elde ettiği gelirler H.1032/1623 yılından itibaren sürekli olarak artış eğilimi içerisinde. Yine tablo I'den anlaşıldığı üzere Sultan II. Murad Vakfı'nın sadece Edremit gelirleri artmamıştır. Aynı zamanda vakfın tüm gelirleri yıldan yıla artış eğilimindedir. Tabloda verilen sadece H.1032/1623 tarihinde vakfın toplam gelirleri azalmış görünmektedir. Bu yılı kapsayan 714.466 akçelik vakıf geliri, dokuz aylık döneme ait olduğu için az çıkmış olması kaçınılmazdır. Gelir miktarının dokuz ayda kesilmiş olması, mukataa veya vakıf yönetiminde bir değişimin olduğunu ortaya koymaktadır.

Sultan II. Murad Vakıflarının Edremit'te bulunan gelirlerinin büyük bir kısmı üretim ağırlıklıdır. Toprak tasarruf eden vakfın, bu arazileri üzerinde tarımsal faaliyetlere izin verdiği görülmektedir. Üretim alanları içerisinde bahçe,

³⁵ Bkz. TT. 166, s.34

³⁶ MAD. 5762 numaralı defterin 122. sayfasında vakfın H.1031/1032(1622-1623) yılına ait olan gelirinin dokuz ayı kapsadığı belirtilmiştir. Dolayısıyla o yıla ait toplam gelir biraz düşük çıkmıştır.

³⁷ Bu gelirin tam olarak bir yılı kapsadığı MAD. 860'da belirtilir.

³⁸ MAD. 860'a göre Sultan II. Murad'ın Edremit gelirleri Perakende-i Edremit adı altında kaydedilmiştir.

bağ, çiftlik, tarla, mezra'a ve köy (karye) olarak ifade edilen alanlar vardır. Tarım işletmeleri olarak belirtilen alanlar içerisinde köy, diğer adıyla pek çok karye bulunması dikkat çekicidir. Osmanlı devrinde dağınık vaziyette bulunan hem sanayi ve ticaret sektörü ile ilgili sahalar, hem de geniş araziler üzerinde oluşturulan mukata'alar³⁹ topluca işletilebiliyordu. Bu tür mukataa uygulamaları Osmanlı padişahları ve diğer hanedan mensupları tarafından yaygın bir biçimde kullanılmıştır⁴⁰. Vakfiyelerde ifade edildiğine göre, vakfa bağlı köylerin bütün müstemilatı ile topluca vakfedildikten sonra üzerindeki arazilerin kişilere kiraya verilmesi sistemin temelini oluşturuyordu. Bu usûle göre vakıf arazisi üzerinde oturanlar, reaya sayılarak yıllık olarak belirlenen oranda kira bedelini topluca vermekle yükümlü kılınmışlardır.

II. Murad Vakfı'nın Edremit kazasından mukataa usulü ile elde ettiği kırsal gelirler oldukça geniştir. Vakfa ait toprak gelirleri, MAD. 5762 numaralı defterde topluca *Mukâtaa-i Edremit* olarak kaydedilmiştir. Her ne kadar bu mukataa gelirlerinin hangi kalemlerden oluştuğunu MAD. 5762 numaralı Maliyeden Müdevver Defter vermese de M.1573 tarihli Evkaf tahriri ve 1024 numaralı Tapu Tahrir defteri bu hususlara açıklık getirmektedir. Dolayısıyla 1024 numaralı defterde, *Mukâtaa-i Edremit*'in iki kısımdan gelir tahsili yaptığı görülmektedir. Gelir tahsisinin birinci kısmını *Mukâtaa-i tımarhâ-i cedîd* oluşturmaktadır. Mukâta'a-i tımarhâ-i Cedîd tablo II'de verilen 42 köyden oluşmakta ve defterden yapılan sayımda reaya sayısının 524 olduğu anlaşılmaktadır. Mukâta'a-i Tımarhâ-i Cedîd'in yapısına baktığımızda onun Edremit, Kemer-i Edremit (Burhaniye) ve çevresinde bulunan vakıf köylerinden oluştuğu görülecektir (Tablo II). Mukâta'a-i Tımarhâ-i Cedîd'in kapsamının Edremit dışında geniş bir alanı kapsıyor olması, Genç'in tezini doğrulamaktadır⁴¹. Mukataanın reayadan tahsil ettiği temel ürünler buğday, arpa ve burçaktır. Mukâtaa-i Edremit'in ikinci kısmını ise *Mukâtaa-i perakende-i Edremit* oluşturur ve bu gelir kalemi de Tablo IV'te gösterilen önce konar-göçer⁴² vaziyette iken sonradan, yerleşik hayata geçen 247 köyden oluşmaktadır.

Vakıf reayasından toplanan aynı vergilerin merkezdeki stokları, bazı yıllarda azalabiliyordu. Örneğin H.1022/1614 senesinde Edremit, Bergama, Tavşanlı ve Söğüt bölgelerindeki köylerden tahsil edilen yaklaşık, 15 bin kile hububatın iki

³⁹ Mukataa sisteminin nasıl işlediği hakkında daha önce genel olarak bilgi verildiği için yeniden açıklama yapmak gereksizdir.

⁴⁰ Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi* isimli eserine ve Ruth Roded, "The Waqf and the Social Elite of Aleppo in the Eighteenth and Nineteenth Centuries", *Turica*, XX, 1988, p. 73.

⁴¹ Mehmet Genç' e göre bir bölgede mukataanın kapsamı içerisinde bulunan vergi ve resimlerin çeşidi artıyorsa, onun kapsadığı alanlar daralmaktadır. Genç'in ortaya koyduğu bu tespit Osmanlı devrinde iktisadî düzende yapılan düzenlemeleri vermesi açısından ilginçtir. Bkz. Mehmet Genç, "Mukataa", *DİA XXXI*, 2006, s. 129.

⁴² Anadolu'daki konar-göçer Türkmenler, Yörük olarak adlandırılmışlardır. Bkz. Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri Bozulmuş Türkmenleri*.

bin kilesi *fürû-nihâde*/tenzil edilmiş olarak kaydedilmişti. İcmal muhasebe defterinin yapısı gereği bunun sebebi hakkında hiçbir bilgi verilmemesine karşın, kayıt olarak *âfet-i semâvî bûde* şeklinde bir not düşüldüğü dikkat çekmektedir. Dolayısıyla vakfın tahlil gelirlerinin azalmasında yaşanan afet etkili olmuştur.

Sultan II. Murad Vakfı'nın Edremit teşekkülleri, H.1025/1616 yılından itibaren birleştirilerek tek bir parça olarak defterlere kaydedilmiştir. Ayrıca bu dönemde vakıf gelirlerinde büyük bir artış söz konusudur. Bu artışın sebebi olarak akla gelen ilk husus; bilindiği üzere bölgede yaşayan konar-göçer Yörük gruplarının toprağa yerleştirilerek vergi kaçaklarının azaltılmasıdır. Defterlere göre gelirlerin artmasında etkili olan ikinci husus ise yukarıda ifade edildiği üzere fiyat hareketleridir⁴³. Böylece Edremit Mukataası adı altında toplanan tımarhâ-i cedit, perakende, hamam-ı Taşlı ve Tahûn-ı Edremit gelir kalemlerinde büyük bir gelir artışı yaşanmıştır.

Sultan II. Murad Vakıflarının, kazadan elde ettiği gelirlerin büyük bir kısmı Mukataa-i Perakende-i Edremit'ten oluştuğu görülmektedir. 1024 numaralı Evkaf defterinin bazı konulara cevap bulduğu gözden kaçmamaktadır. Örneğin Edremit'te bulunan Yörükân taifesinin gelirleri ve bunların isimlerini defter çıkarabilmek mümkündür. 1024 numaralı Sultan II. Murad'ın Edremit Evkaf Defteri'nde verilen ayrıntılı gelir dökümlerine bakıldığında; gerek yerleşik hayata geçmiş konumda bulunan vakıf köyleri ve gerekse Mukataa-i Yörükân olarak belirtilen onlarca vakıf reayasının varlığı göze çarpmaktadır.

Nitekim aynı evkaf defterinde; II. Murad Vakfı'nın Mukataa-i perakende-i Edremit gelirlerinin büyük oranda kırsalda bulunan köylerden ve konar-göçer vaziyette Kazdağlarında yaşayan Yörüklerden tahsil edildiği anlaşılmaktadır⁴⁴. Bölgede bulunan Yörük cemaatlerinin nüfusu oldukça fazladır. Nitekim elimizdeki Edremit defterlerinde kırsalda yaşayan vakıf cemaatlerinden Kızılköy nam-ı diğer Börezli 105 nefer, Söğütlü aşiretinin Etmekçi kolu 90 nefer, Kadı 70 nefer, Seferler 94 nefer, Aygırlar 125 nefer ve Karacalar 60 nefer olarak defterde

⁴³ Nitekim aynı vakfın Bursa'da bulunan imareti için alınan malzeme fiyatları bize geçen yıllar içerisinde ortaya çıkan fiyat artışlarını vermektedir. Sultan II. Murad İmareti'nde temel besin kaynağını oluşturan buğdayın kilesi, H.1017/1608 yılında 25 akçe iken, 1623 yılında 76 akçeye yükselmişti. Aynı şekilde imarette kullanılan etin kıyyesi, M.1608 yılında 4 akçeden, M.1623 yılında 11 akçeye fırlamıştı (Orbay 2011: 319). Temel besin fiyatlarında meydana gelen artış nedeniyle Edremit'te bulunan konar-göçer Yörükân taifesinin vakfa aynı olarak verdiği ürünlerin birim fiyatını da artırmıştır.

⁴⁴ Genel olarak bakıldığında Karesi Livası'nda pek çok göçebe grubun yaşadığı çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur. Edremit bölgesinin yüksek dağlarla çevrili alan üzerinde kurulmuş olması, bu sahanın adı geçen gruplar tarafından bir cazibe merkezi olmasına neden olmuştu. Kamil Su, *Balkesir ve Civarında Yörük ve Türkmenler*, İstanbul, 1938; Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul 1979; M. Tayyip Gökbilgin, *Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Emlâd-ı Fatihân*, İstanbul 1957.

belirtilmesi, bölgedeki Yörük yoğunluğu hakkında ipucu verebilecek mahiyettedir.

Dağlarda hayvan besleyerek hayatını kazanan, bu yaşayış biçimleri nedeniyle kırsal bölgelerde vadilerin yüksek yamaçlarını ve dağlık bölgelerini seçen Yörük reayasının, kuzeyde Edremit'ten başlayan Ezine ve Biga'ya kadar uzanan geniş bir saha üzerinde yaz ve kış mevsimlerinde yer değiştirdikleri görülmektedir⁴⁵. Bu Yörük oymak ve cemaatlerinin yaşadığı saha, kuzeyde Çınarlıhan, Yellice, İkizoluk, Sarıkaya, Sogukalan, Efekli, Kırıyayla, Kertil, Doğançukuru, Hebil, Koyunağılcağı ve Beypınar ile güneyde Üçkavak, Kabağaç, Güzle, Böyren, Burunören, Tilkecik, Ayıklören, Gürlek yaylası ile çevrilidir.

Edremit kaza merkezinin hemen yakınında bulunan Kazdağlarında güvenlik sorunu genellikle her dönem yaşanmıştır. Güvenlik sorunları özellikle hem Yörükân taifelerinin yaşadığı dağlık kesimin kaza merkezi ile hem de Karesi Livasıyla olan irtibatını koparabilecek niteliktedir. Kayıtlarda ifade edildiğine göre; H.947/1540 yılından itibaren yaklaşık otuz yıl boyunca bölgede soygun ve kervan basmak suretiyle halka korku salan Kara Veli isimli eşkıya Kazdağlarını mesken tutmuştur. Kazdağlarının eşkıyalara mesken olması, uzun süre Osmanlı merkezî idaresini meşgul ettiğinden olsa gerek, belgelerde *kadimden bırsız ve haramî taifesi fırar ede gelmiş yerler* olarak tarif edilmiştir⁴⁶. Bölgede yaşayan ve büyük bir kısmı Sultan II. Murad'ın reayası olan Yörükân taifesinin yaz ve kış mevsimlerinde yer değiştirerek hayatını sürdürmesi, onların günlük hayatını sınırlamış olmalıdır. Böylece XVI. yüzyılın ikinci yarısında başlayan eşkıyalık olayları, XVII. yüzyılın ortalarına kadar hızla devam etmiş gözükmektedir⁴⁷. Celalî olayları ile aynı döneme denk gelen bu eşkıyalık hareketleri neticesinde, iç ticarete yol güvenliğinin düştüğü ve dolayısıyla hem şehirlerin iktisadî hayatının kötüleştiği hem de buralarda iş yapan esnaf ve zanatkârın işlerinin durgunlaştığı ifade edilmektedir⁴⁸. Şehir merkezlerindeki veya kırsal alanlardaki iktisadî faaliyetlerin en önemli yönlendiricilerinden biri olan vakıf reayaları gelişmelerden rahatsız olmuşlardır. Nitekim Osmanlı Mühimme defterleri bölgede yaşanan huzursuzlukları ortaya koymaktadır⁴⁹.

⁴⁵ Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, s. 436- 557.

⁴⁶ Fikret Yılmaz, *XVI. Asırda Edremit Kazası*, s. 33- 36.

⁴⁷ "...Mustafa nâm kimesne kârbân basub âdem katleylemeğin egelelup habsolunub yoldaşları su'âl olundukda; Edremit'den Yağırnıdelik nâm sekbân ve gayrilerdür..." 26 Rebî 'u'l-evvel 976, (VII Numaralı Mühimme Defteri b. no: 2018).

⁴⁸ Osmanlı coğrafyasının farklı sahalarında ortaya çıkan gelişmeler bu durumu desteklemektedir. Bkz. Ö. L. Barkan, "The Price Revolution of the Sixteenth Century: A Turning Point in the Economic History of the Near East", *International Journal of Middle East Studies*, 1975; T. Güran, *Ekonomik ve Malî Yönleriyle Vakıflar*, 2006; K. Orbay, "Fiyat Devrimi ve Geç 16. Yüzyıl ve 17. Yüzyıl İçinde Anadolu'da Fiyat Değişimleri", *Birinci İktisat Taribi Kongresi*, İstanbul 2007.

⁴⁹ "...Karesi Sancağı'nda üç yüz nefer ve Germiyan'dan yüz nefer ehl-i fesad subte cem' olup mukâddemâ aralarından bir nâmâdâr subte katlolunmağla âlât-ı barb ü kâtâl ile cümlesi bir yere gelüb

Tablo II: Farklı Tarihlerde II. Murad Vakfı'nın Edremit Gelirleri

Sıra	Karye Adı	H.937 / 1530	H.981 / 1573	1024 numaralı deftere göre ⁵⁰	Fark
1	Çamlıca	1848	1848	737	- 1111
2	Bileler	3659	3661	2141	- 1520
3	Çit	7898	7898	7661	- 237
4	Hacıoğlu	7063	7063	4844	- 2219
5	Eşekviranı	5842	5842	1991	- 3851
6	Dere-i Sağır	8741	8741	8502	- 239
7	Karageyüklü	2235	2235	1308	- 927
8	Eminler	3212	3212	918	- 2194
9	Gökköy	7373	7373	2724	- 4649
10	Temaşalık	2779	2779	5367	+ 2588
11	Eyüpsöfu	3521	3521	1749	- 1772
12	Manastır-ı Diğer	5230	5230	8019	+ 2789
13	Bayındır	4141	4141	2220	- 1921
14	Kuruçay	4384	4384	3983	- 401
15	Havran-ı Kebir	8938	8938	8938	-
16	Havran-ı Sağır	2369	2366	2466	+ 100
17	Dere-i Kebir	6720	6721	13599	+ 6878
18	Kızıklı	-	-	-	
19	Çorak	8934	7934	5297	- 2637
20	Pelidönü	3659	3750	4612	+ 862
21	Saka	1861	1861	-	
22	Dutluca	1371	1371	994	- 377
23	Şeyh Kethüda	5816	-	3020	- 2796
24	Hacı Musa	2381	-	1179	- 1202
25	Cami	4800	-	4343	- 500
26	Kızıl	3829	3097	3097	- 732
27	Divane Musa	3223	-	-	
28	Mihrablu	1268	-	1200	- 68
29	Akçabörklü	3488	-	-	
30	Avcılar	1851	700	6212	+ 5012
31	Salur	2399	-	-	
32	Bölücek	4373	-	3842	- 531
33	Mukataa-i dest-bân-ı Kurâ	14.000	15000	15000	+ 1000

muhârebeye mübâseret eylemek üzere oldukları muhakkak olup hâlâ etrâfta olan kurâ halkına salgın salıp..." 6 Zilhicce 979 (XII Numaralı Mühimme Defteri, b. no. 1190).

⁵⁰ Yılı belirtilmeyen 1024 numaralı Sultan II. Murad Vakfı'nın Edremit Evkaf Defteri'nde ifade edilen gelirlerdir.

34	Çorak	25.000	-	11325	- 13675
35	Çamluca	3.000	-	-	
36	Kadı	7.500	-	-	
37	Gürederesi	1.500	-	-	
38	Karapınar	1.000	-	7812	+ 6812
39	Hacı Ahmed	-	-	4112	
40	Bahçelü	-	-	4185	
41	Tahtalı	-	-	4297	
42	Resul Fakih	-	-	1980	
	Yekün	190.333	142.586	159.674	

Tablo II'de görüldüğü üzere, H.937/1530 tahriri ile H.981/1573 tahriri arasında bariz bir düşüş söz konusudur. Aynı şekilde Tablo II'de verilen vakıf köylerinin H.981/1573 yılı kayıtlarıyla, 1024 numaralı defterdeki kayıtlar arasındaki gelir farklılıkları da dikkat çekicidir. Aslında H.981/1573 tahriri ile 1024 numaralı evkaf defteri kayıtları arasındaki farkın daha yüksek çıkması gerekirdi. Çünkü 1024 numaralı Sultan Murad'ın Edremit Evkaf Defteri'nde ilk defa kaydedilen Karapınar, Hacı Ahmed, Bahçelü, Tahtalı ve Resulfakih isimli yerleşmeler, iki tahrir arasındaki farkın açılmasını engellemiştir. Böylece 1024 numaralı defterde, H.981/1573 tahrir verilerine göre, 21 yerleşmenin geliri düşerken, 8'nin geliri artmış, 3'nün geliri aynı kalmış ve 13 yerleşmenin gelirleri ise kaydedilmemiştir. Tablo II'nin özetini yapmak gerekirse, H.937/1530'dan beri bölgede var olan vakıf reayasının bir kısmının gelirleri yazılmamış, bir kısmının gelirleri ise azalmıştır. Gelirlerdeki azalmanın sebebi olarak gösterilebilecek hususların başında, o yıllarda bölgede etkinliğini arttırmış olan eşkıyalık hareketleri gelmektedir.

M.1559 yılında Kazdağlarında eşkıyalık eden Çarpanoğlu isimli kişinin yakalanması için gönderilen fermana; "...mahallinde baklarından gelüp fitne vü fesâdlarından ol cevânibi emin ü sâlim idesin..." deniliyordu⁵¹. Benzer şekilde M.1586 tarihli bir mühimme kaydında;

"...Kazdağı demekle ma'rûf olan mevzî'de mutavattın olan haramilerden onaltı nefer kimesne cem' olub Mehmed Çavuş üzzerlerine gönderilüb beş gün beş gece ardlarınca izleyüb yine mekanları Kazdağı'nda erişüb cenk ve cidal ve barb ve katâle mübaşeret olundukda mezburân ehl-i fesada serdar olan Kırcaoğlu Musa'nın bi-inâyeti'llah başı kesilüb ..."

gönderilmesi talep ediliyordu.

Kazdağlarında eşkıyalık hareketlerinin arttığına dair M.1596 tarihli başka bir belgede;

⁵¹ Murat Öntüç, "Bahkesir ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri"(1570-1640), s. 67 ve Zekeriya Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, s. 62.

“...*Cebel-i aşîmin civarında vakî‘ olmağla eşkıya taifesi cebel-i merkâmı mesken idünüb etrafında olan reaya taifesinin koyun, kuzu, yem ve yemekleri cebren alub inad idenleri dövüb ...*”

bölgedeki reayaya zorluk çıkardıkları anlaşılmaktadır. Kazdağlarında asayişin kaybolduğu dönemlerde muhtemelen kırsalda oturan vakıf reayasının sorumluluklarını yerine getirebilme oranı da azalmış olmalıdır⁵².

Her ne kadar Edremit kazası kırsalında asayiş sorununun olduğu Tablo II’de karşımıza çıkan sonuçlardan biri olsa da bundan başka, defter kayıtlarıyla ilgili daha derin sorunlar da vardır. Bu sorunların başında, H.937/1530 ve H.981/1573 tarihlerindeki köylere ait defter verilerinin büyük bir kısmının aynı olması gelmektedir. Bu durum Osmanlı klasik dönem defterlerinde sık sık karşılaşılan bir husustur. H.981/1573 tarihli defterin oluşturulmasında daha önceki defterlerin örnek alınmış olduğu görülmektedir. Ancak defterlerin birbirinden tam olarak istinsah edildiğini söylemek mümkün değildir.

Edremit’te bulunan vakfın malî durumunu yukarıda verilen iki tablo ortaya koymaktadır. Vakfın gelir durumu hakkında Tablo I ile Tablo II arasında bir tezat varmış gibi algı doğabilir. Ancak durum öyle değildir. Tablo I’den anlaşıldığı üzere, Edremit kazasında bulunan Sultan Murad Vakfı’nın bütün vakıf gelirleri yıldan yıla artmıştır. Gelir yapısı itibariyle tablo I’in bir parçasını oluşturan mukataa gelirleri ise yıldan yıla sürekli olarak azalmıştır. Nitekim Tablo II’ye bakıldığında Edremit kırsalında bulunan mukataa sistemiyle kiraya verilen arazilerden elde edilen gelirlerin düştüğü görülmektedir. Vakıf mukataa gelirlerinin Tablo II’de olduğu gibi düşüş göstermesi beklenen bir durumdur. Zira bölgede meydana gelen eşkıyalık hareketlerinin bunda önemli rolü vardır. Öte yandan Sultan II. Murad Vakfı’nın yöneticileri, muhtemelen gelirlerin azalmasına yol açabilecek her türlü olayın önüne geçebilmek ve böylece vakfın zararını en aza indirmek için mukataa sistemine daha fazla önem vermişlerdi. Vakıfları olası tehlikelerden korumak için mütevelliler, öteden beri arazilerini kiraya verirken icâre-i vâhideyi kullanmışlar daha sonra da icâreteyn uygulamasına ve mukataa usûlüne yönelmişlerdi. Görüldüğü kadarıyla mukataa sisteminin uygulandığı dönemde Sultan II. Murad Vakfı’nın Edremit’te bulunan mukataa gelirleri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Zira daha önce belirtildiği gibi, mukataalı vakıf sisteminin özünü süreklilik oluşturmuştur. Vakfın sahip olduğu arazileri üzerinde yaşanabilecek isyan, savaş veya doğal afetlerin gelirleri bir anda yok etmesinin önüne geçebilmek için bu sistem bir kurtarıcı olarak görülmüştür. Zaman içerisinde özellikle Edremit kırsalında bulunan mukataanın gelirleri azalmış olsa da bu sahalardaki kısmî azalmalardan ziyade, gelirlerin sürekliliği daha fazla önem arz etmiştir. İşte bu süreklilik mukataa sistemi tarafından sağlanmış ve vakıf yönetimine düzenli nakit akışı sağlamıştı. Böylece kurulan mukataa sistemi ile her türlü risk, vakıftan alınarak kiracıya yüklenmiştir.

⁵² Fikret Yılmaz, *XVI. Asırda Edremit Kazası*, s. 23-37.

Yörüklerin İskânı Dönemi

Bu kısımda konar-göçerlerin neden iskân edilme ihtiyacı duyulduğu sorusu üzerinde durulacaktır. Ayrıca devletin iskândan beklentilerinin neler olduğu sorusunu da cevaplamak gerekmektedir. Öte yandan Osmanlı Devleti'nin konar-göçer toplulukları yerleştirebilmek için onlarla yaptığı mutabakatın hangi şartlar çerçevesinde sağlandığı meselesine de bakılmalıdır.

Genel olarak bakıldığında, Anadolu Eyaleti'nin Batı kısmında sürekli hareket halinde olan perakende Yörük taifelerinin çok sayıda olduğu ifade edilmektedir. Bu grupların isimleri erken dönem tahrirlerinde bulunmamaktadır. Aynı şekilde perakende gruplar isimlerini bazen yaşadıkları yerlerden veya geldikleri yerlerden bazen de sürdürdükleri iktisadî faaliyetlerden aldıkları için onların sosyal yapısı hakkında çıkarsamada bulunmak da mümkün olmaktadır⁵³.

Edremit bölgesinde yaşayan perakende Yörük taifelerinin bölgeye geliş Karesi Beyliği'nin kuruluşu aşamasına kadar gitmektedir. Karesi Bey ve oğulları bölgelerinde konar-göçerleri iskân ederek sahalarını şenlendirmişlerdi (İnalçık 2000: 70). Bölgeye gelen ve sayıları yüzlerle ifade edilen bu grupların müteferrik yani ayrı ayrı küçük gruplar halinde yaşadıkları tahmin edilmektedir⁵⁴(Tablo IV).

Yaklaşık olarak M.1520-1535 yılları arasında Anadolu nüfusunun neredeyse %15'ni konar-göçerlerin oluşturduğunu ifade eden araştırmacılar, aynı yüzyılın ikinci yarısında yani M.1570-1580 yılları arasında ise Anadolu'daki konar-göçer oranı daha da artmıştır⁵⁵. Belki de şu genelleme olayı daha iyi izah edecektir. Batı Anadolu'nun nüfus artışı XVI. yüzyılda %45 civarında iken, konar-göçerlerdeki nüfus artışı %52 seviyesinde gerçekleşmiştir⁵⁶.

---

⁵³ Kaynaklarda kalabalık insan potansiyeline sahip Yörük oymak aşiret ve cemaatleri; Arapazarlı, Avcılar, Aygırlar, Bahadınlu, Beğoba, Bozanlı, Cumalu, Çilerlü, Çukuroba, Deliler, Divaneler, Hacısalipler, İncirlioba, Karaaliler, Karadağ, Karahızlılar, Kaşıkçı, Kebekler, Kıranlı, Kızılkeçili, Köleler, Kobaş, Musacalar, Mürseller, Orta, Oğlakçılar, Otamış, Sakallı, Sakerler, Saraçlar, Suca, Timurtaş, Tekbaşlar, Toğancu, Uçurumoba, Yazırlı Yörükleridir.

⁵⁴ Konar-göçer teşekkül yapı itibarıyla değişik topluluklar olarak görünmektedir. Bir bakıma onların kuruluşları hakkında fikir verebilmek amacı ile bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Bunlardan birincisi, bir boydan ibaret olanlar, ikincisi, bir boydan ayrılmış ve zamanla müstakil teşekkül oluşturmuş olanlar. Sonuncusu ise muhtelif oymakların birleşmesinden meydana gelenler gibi küçük grupların birleşmesinden de meydana gelebilirdi. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, s. 15-16.

⁵⁵ Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyıl ikinci yarısı ile XVI. yüzyıl başlarında görülen nüfus artışının ekonomik gelişmelere, fetihlerin getirdiği kısmî zenginliğe yerleşikliğe olan yönelim, tarımsal alanda yoğunlaşan etkinlik ve siyasal düzenin oturmuş olmasına bağlandığı görülmektedir. Yunus Koç, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Nüfus Yapısı", *Osmanlı IV*, s. 541.

⁵⁶ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, s. 72.

Batı Anadolu'da konar-göçerler ağırlıklı olarak Ankara, Kütahya, Muğla ve Manisa'da bulunuyorlardı. Burada belirtilen bölgeler kadar olmasa da Karesi bölgesi de yine, konar-göçerlerin yoğun olarak yaşadığı alanlardı. İnalçık'a göre M.1570-1580 yılları arasında Karesi yöresinde 2445 konar-göçer hane vardır. Yazarın Karesi sahası ile ilgili verdiği konar-göçer sayıları sadece merkez kazayı kapsıyor olması gerekmektedir. Çünkü bölgenin dağlık kısmından başlamak suretiyle Ezine ve Biga'ya kadar olan sahada pek çok konar-göçer grubu yaşamaktaydı. Zira bu durumu, çeşitli defterler de teyit etmektedir. Örneğin H.937/1530 tarihine ait 166 numaralı Tapu tahrir defterine göre, bölgede Yörük vergi nüfusu olarak 7080 kişi kayıtlıdır. Yine 152(568) numaralı ve H.981/1573 tarihli Karesi Evkaf Defteri'ne göre bölgedeki Yörüklerin sayısı biraz düşmekle birlikte yaklaşık olarak 6290 kişidir. XVI. yüzyıla ait farklı dönemlerdeki Evkaf defterleri de gösteriyor ki, bölgede yaklaşık olarak 6500-7000 civarında Yörük yaşamaktadır⁵⁷. XVI. yüzyıl sonlarında ait 1024 numaralı evkaf defteri esas alınrsa; bölgede II. Murad Vakfı reayası olarak kaydedilen 4136 hane vardır ve bu hane sayısı Karesi sahasında yaşayan tüm Yörüklerin %65.7'sini oluşturmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla vakıf reayası olmak diğer reaya statüsüne göre tercih edilen bir durumdur. Herhangi bir vakfın reayası olmak o kişiye özellikle daha fazla gelir elde etme imkânı vermektedir. Bu itibarla vakıf reayası olmak toplum nezdinde talep edilen bir husustur.

Reaya sayıları bakımından, vakfın *Edremit Mukataası'nı* meydana getiren *Hashâ-i Cedîd Mukataası'nın* eserlerde farklı şekillerde kaydedilmiştir. H.937/1530 tahririne göre köylerde yaşayan reaya sayısı 1001 kişidir. H.981/1573 tarihli evkaf defterine göre ise yerleşik hayatı benimsemiş olarak köylerde yaşayanların adedi 1010 olarak kayda geçirilmiştir. Elimizdeki 1024 numaralı Evkaf defterinde herhangi bir köy adı altında verilen reaya sayısı 524'tür. Burada karşımıza çıkan farklılığın sebebi, 1024 numaralı tahrir defterinde hem yerleşik hem de konar-göçer olarak yaşayan vakıf reayasının topluca kaydedilmesidir. Doğal olarak bunun dışında bazı küçük ihtimalleri de düşünmek gerekiyor. Örneğin bölgede yaşayan vakıf reayasının kayıt sırasında yerinde bulunamamış olması yine, göz önünde bulundurulması gereken hususlardır.

Konar-göçer reayası bakımından, Edremit Mukataası'nın ikinci kolunu oluşturan *Mukâta'a-i Perakende-i Edremit* ile ilgili 1024 numaralı defterde veri vardır. Deftere göre Sultan II. Murad Vakfı'nın perakende reaya sayısı 3612 kişidir. Görüldüğü gibi Sultan Murad Vakfı reayasının hem mukataaya katılım oranı açısından, hem de bu kısma kaydedilen vakıf reayasının sayısı bakımından büyük bir farklılık söz konusudur.

Tablo IV'te ifade edilen Sultan II. Murat Vakfı'nın Edremit'te bulunan reayasının sayısal dökümü 1024 numaralı Tapu Tahrir Defterinden alınmıştır. Mufassal tahrir defterinde Edremit kazasından ve etrafında bulunan sahalarda

⁵⁷ Sadullah Gülten, *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da Yörükler*, s. 89- 90.

yaşayan vakıf reayalarının isimleri tek tek kaydedilmiştir. 1024 numaralı deftere göre vakıf reyası Edremit, Kemer-i Edremit (Burhaniye), Ayazmend (Altınova), Karesi (Balkesir), Manyas ve Fart (Susurluk) bölgelerinde yaşamaktadırlar. Aynı defterin, Sultan II. Murad'ın diğer evkaf defterlerinde olmayan bir hususu vardır. O da bu defterin sadece, Edremit Bölgesi'ni kapsıyor olmasıdır. 1024 numaralı defterin üzerinde tarih olmamasına rağmen onun, bölgedeki vakıf reyasının yerleşik düzene geçmesinden sonra mufassal ilk tahrir olduğu izlenimi vermesidir.

Belirli bir sancağın sınırları içerisinde kendilerine tahsis edilmiş yaylak ve kışlak arasında konar-göçerlik etmiş olan Yörükler, kendi alanları içerisinde yaptıkları hayvancılık faaliyetleri ile hızla tarım ekonomisine yönelerek yerleşik hayata geçmişlerdi⁵⁸. Yörüklerin zamanla yerleşik bir karaktere bürünerek yaylak veya kışlak mahallerinden birine yerleşerek bağlı buldukları vakıflara hizmeti aynı şekilde sürdürdükleri görülmektedir⁵⁹. Bu yüzyıllarda yerleşik hayata geçen Yörüklerin eski boy/taife yapılarını genel olarak korumuş oldukları anlaşılmaktadır. Ancak bazı özel durumlar nedeniyle yerleşik hayata geçerken yer değiştiren Yörüklerin olduğu da bilinmektedir⁶⁰. Örneğin XVI. yüzyıla ait olduğu 1024 numaralı Edremit Tahrir Defteri'nde Söğüt bölgesinden göç ederek Karesi Livası'nın Sındırgı Kazası'na yerleşen Bağırğan (BOA. TT. 1024, s. 36) ve Edremit Kazası'na yerleşen Veledân-ı Kara Cafer, müteferrika-yı Söğüt, Balcılar ve Kara Fakihler isimli cemaatler görülmektedir. Burada isimleri sayılan cemaatler, 148 nefer nüfusa sahipken, kendileriyle ilgili hane, mücerred ve muaf tasnifine gidilmemiştir. Ayrıca 1024 numaralı defterde yukarıda bahsedilen Yörük gruplarının Sultan II. Murad Evkafı'na ait oldukları belirtilmesine rağmen, onların vergi miktarları ve ikamet yerleri hakkında bilgi yoktur⁶¹. Karesi bölgesinde yaşayan Yörüklerin bir kısmı hayvancılık ve tarımsal

---

⁵⁸ Yörüklerin temel geçim kaynağı hayvancılık olduğu için aralarındaki anlaşmazlıklar da bu sebeplerden çıkıyordu. Karabalçık Yörük taifesinin başına gelenler buna örnektir; "...ebâ an ced mukataa-i kadîme ile yüz elli seneden berîi tasarrufumuzda olan arazi-i mezâkûre dâbilinde olub..." şeklindeki ifadeleri ve temessüklerini göstermelerinden sonra arazinin kendilerine ait olduğunu ispat edilmiştir. Bkz. Ömer Düzbakar, "Hüdavendigar Sahasında Konar-Göçerler", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi IV*, s. 61-74.

⁵⁹ Tufan Gündüz, "Osmanlı Ekonomisi İçinde Konar-Göçerler", *Kazım Yaşar Koprıman'a Armağan*, s. 358.

⁶⁰ Büyük oranda Hüdavendigar livasında oturan Söğüt Yörüklerinin bir kısmı, XVI. yüzyılın ilk yarısından itibaren ikamet ettikleri bölgeden ayrılarak Biga'ya, diğer bir kısmı da Karesi bölgesine gelmişlerdi. Tespit edilen bu gruplar belki de kışlak olarak Hüdavendigar bölgesini, yaylak olarak da Biga ve Karesi bölgelerini kullanmış olabilirler (Sadullah Gülten, "XVI. Yüzyılda Söğüt Yörükleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi 2009/50*, s. 241.

⁶¹ BOA. TD. 1024, 51-57.

faaliyetleriyle⁶² ayakta durmaya çalışırken, diğer kısmı da Batı Anadolu limanlarına nakledilecek malların taşınması işiyle lojistik tedarikçi durumuna gelmişlerdir. Kara taşımacılığında etkin rol oynayan bazı Yörük cemaatleri, sistemli bir biçimde develeriyle devlete yardımcı oluyorlardı⁶³. İç bölgelerle limanlar arasında taşıma faaliyetlerini sürdüren Yörüklerin, hayvanlarının salgın hastalıklardan ölmesi nedeniyle bu durumdan sıkça etkilendikleri görülmüştür. Dolayısıyla Yörüklerin bir anda yok olan sermayeleri nedeniyle iki farklı alternatif karşısında tercih yapmak zorunda kaldıkları görülmüyordu. Bu alternatiflerden birincisi onların yasal düzenlemeler içerisinde kalarak belirli bir ücret karşılığında, devlete paralı asker olmalarıdır. Diğeri ise hukukî çerçevenin dışına çıkarak eşkıyalık olaylarına girişmeleridir. Böylece toplumsal yapıları itibariyle parçalı ve ayrıcalıksız yapılarıyla konar-göçerler, kurulu düzen içerisinde sorun oluşturmaya yönelebilmişlerdir⁶⁴. Dolayısıyla Osmanlı merkezî yönetimi küçük gruplar halinde kırsal bölgelerde yaşayan ve kaynaklarda *Perakende-i Yörükan* olarak ifade edilen düzensiz göçer gruplarını merkezî otoriteye bağlayabilmek için XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren harekete geçmiştir. Devletin böyle bir hareket içerisine girmesinde hem konar-göçerlerin çıkardığı olayları önlemek, hem de iktisadî açıdan onlardan daha fazla miktarda istifade etmek vardır⁶⁵.

Konar-göçerlerin daha sık vaziyette toprakla uğraşmaya başlaması onların yerleşik hayata geçişini hızlandırmıştır. Yörüklerin bu şekilde arazi ekip biçmesi, istediği zaman yer değiştirmesini engelleyen unsurların başında gelmektedir. Aynı şekilde Kazdağları bölgesinin iklim şartları ve arazilerinin verimliliği onları tamamen yerleşik hayatı benimsemeye zorlamıştır. Örneğin Hüdavendigâr bölgesinde yaşayan Karaca Yörüklerinin parçalanarak bir kısmının Edremit, Sındırgı, İvrindi, Bigadiç Giresun(?) sahalarına gelip yerleşmeleri, bölgedeki

⁶² Balya Kazası'na bağlı Karacalar taifesine tabi Hacı Hüseyin, Kara Ali ve Ali Fakiler konar-göçer olarak kaydedilmelerine rağmen, cemaatlerin müstakil köyleri olduğu, burada ziraat ettikleri belirtilmektedir. Sadullah Gülten, *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da Yörükler*, s. 26.

⁶³ Bazen liman ile şehirler arasında, bazen de sancaklar arasında taşımacılık yapan Yörük grupları vardır. Karesi sahasında yaşayan Cemaat-i Buğurcular, Aydın Sancağı'na giderek Karakuyu ve Kabakulak Köylerine yerleşmişlerdi. Buğurcular aynı zamanda Edremit sahasındaki Kızılca Tuzla'nın tuzunu develeriyle istenen mahallere taşıma işini de üstlenmişlerdir. Sadullah Gülten, *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da Yörükler*, s. 58. Konuyla ilgili ayrıca bkz. Latif Armağan, "Osmanlı Devleti'nde Konar-Göçerler", *Türkler IV*, 1999, s. 147.

⁶⁴ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, s. 79.

⁶⁵ Örneğin Söğüt Yörüklerinin vermekle yükümlü oldukları vergiler önceleri sürü başına 40 akçe iken, sonradan iki koyuna bir akçe şekline çevrilmiştir. Sadullah Gülten, "XVI. Yüzyılda Söğüt Yörükleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırmaları Dergisi* 2009/50, s. 235-242.

verimli arazilerin cazip şartlarından ortaya çıkmıştır. Karesi Sancağı içerisinde ağırlıklı olarak Yörüklerin ikamet ettiği sahalar doğuda Sındırgı, Bigadiç ve Kütahya sahası, kuzeybatıda ise Edremit'ten Ezine, Biga sahasına kadar uzanıyordu. Osmanlı Devleti, Batı Anadolu'da küçük gruplar halinde yaşayan Yörük taifelerini merkezî yapı içerisine alabilmek için onları vakıf mukataası statüsüne getirmiş ve onları toprağa yerleştirmiştir. Konar-göçerlerin belirli statüler içerisinde organize edilerek bir araya getirilmesi, aslında onların yerleşik hayata uyumunun sağlanmasının bir yöntemidir.

Has reayası veya vakıf reayası olarak kaydedilen Yörükler, vakıfların ve hasların tasarrufunda tutularak, dışarıdan gelecek müdahalelere karşı üzerlerine koruma kalkını oluşturulmuştur. Vakıflara tahsis edilen Yörük cemaatlerinin oluşturulması ya bunların vakıf toprağına yakın bir yerde yaşıyor olmasından, ya da vakıf toprakları üzerinde dolaşıyor olmasından kaynaklanmış olmalıdır⁶⁶. Dolayısıyla has gelirlerinin doğrudan doğruya hazineye, vakıf gelirlerinin de doğrudan doğruya nakit olarak vakfa aktarılması gerektiğinden, sırf bu pragmatik sebepten dolayı, mukataa sistemi tercih edilmiş olmalıdır.

Zamanla oluşturulan idarî düzen içerisinde yerleşik veya yarı yerleşik olarak yaşayan konar-göçerler, köylü ve şehirli olmalarına bakılmaksızın, Yörük statülerini devletin vergi endişelerinden dolayı uzun süre sürdürmüşlerdir. Statülerinin olduğu gibi bırakılmasından başka, konar-göçer topluluklar aynı zamanda devlet tarafından tüm aidiyetleri ile tanınarak bir anlamda gelişmelerden olumlu kazanımlar elde etmişlerdir. Anlaşıyor ki, yerleşik hayata geçseler dahi, onların Yörük olarak kabul edilmeleri sürüp gitmiştir. Yörükler ekonomik statüleri gereği, padişahların, hanedan üyelerinin ve askerî sınıf mensuplarının veya onların kurdukları vakıfların reayaları olarak yaşamışlardır. Bu nedenle padişahlar, hanedan üyeleri ve askerî sınıf mensupları kendi topraklarında yaşayan reayalarından vergilerini parça parça tahsil etmek yerine, bir mukataa şeklinde kiraya vererek topluca almayı uygun bulmuşlardır.

Sonuç

Edremit kırsalında yaşayan Yörük taifelerinin bir kısmının bölgeye Hüdavendigâr livasından geldikleri anlaşılmaktadır. Bölgede yaşayan konar-göçerler için Kazdağları sahası onların hayvan otlatma alanındaki ihtiyaçlarının karşılanması için elverişli bir saha teşkil ediyordu. Dolayısıyla yaz ve kış mevsimlerinde sürekli olarak kendi yaşam alanları arasında yer değiştiren konar-göçerler, Sultan II. Murad Evkafı'nın temel gelir kaynaklarından birini oluşturmuşlardır.

H. 937/1530 tahririnde Edremit bölgesindeki bütün vakıfların gelirleri 257.969 akçe olarak kaydedilmişken, bu gelirin 190.333 akçelik kısmı, tek başına Sultan II. Murad Vakfı'na aittir. Selâtin vakfının mâlî açıdan bu derece

⁶⁶ Sadullah Gülten *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da Yörükler*, s. 48.

büyüklüğü göz önünde bulundurulursa, müessesenin bölgedeki konumu ve diğer vakıflara göre önemi daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Görüldüğü gibi H. 937/1530 tahririne göre, Edremit bölgesindeki toplam vakıf gelirlerinin % 73.7'sini II. Murad Vakfı toplamaktadır.

Aynı şekilde Edremit gelirlerini, Sultan II. Murad Vakfı'nın toplam gelirler içerisindeki payına göre de değerlendirmek mümkündür. Buna göre XVI. yüzyılın ikinci yarısında Edremit ve çevresinde bulunan Sultan II. Murad Vakfı mukataaları, her yıl vakıf bütçesinin %21 ile %39'u arasında değişen kısmını tek başına karşıyorlardı. İlk defa H.1051/1641 yılında ise, toplam vakıf geliri içerisinde Edremit bölgesinin gelirleri, %39'lardan %50'lere çıkmıştır. Bu artışın genel olarak önceki yıldan kalan gelirlerin o yıl tahsil edilmesiyle, o yıllardaki ürün fiyatlarının artışıyla ve daha önceden konar-göçer olarak yaşayan Yörüklerin şimdi ilk defa yerleşik hayata geçmeye başlamasıyla yakından ilgisi vardır.

Orta Anadolu şehirlerini derinden etkileyen Celâlî olaylarının Batı Anadolu kasabası olan Edremit ile doğrudan bir bağı yoktur. Ancak genel olarak, XVI. yüzyılın ikinci yarısıyla XVII. yüzyılın ilk yarısında Edremit'te bir takım huzursuzluklar yaşanmıştır. Her ne kadar doğrudan Celâlî karışıklılarıyla ilişkisi olmasa da Edremit kazasında yaklaşık 30 yıllık süre ile daha küçük çaplı eşkıyalık hareketleri sık sık görülmüştür. Bu çerçevede kırsalda oturan vakıf reayasından toplanan gelirlerde az da olsa azalma söz konusudur.

Sultan II. Murad Vakfı'nın Edremit kazasından elde ettiği kırsal gelirleri, doğrudan doğruya Bursa'da bulunan merkezine aktarılıyordu. Vakfın, *Mukâta'a-i Perakende-i Edremit* gelirini bölgede yaşayan konar-göçer gruplar oluşturuyordu. İlk defa XVI. yüzyılın sonlarına ait 1024 numaralı tahrir defterinde cemaatler, ayrı ayrı belirttiği için, vakfın Edremit'teki varlığı ve büyüklüğü daha net bir biçimde ortaya çıkarılabilmektedir. Mukâta'a-i Perakende-i Edremit'in hem 3612 haneyi kapsıyor olması, hem de bugünkü idarî dağılımla belirtmek gerekirse; Edremit, Kemer-i Edremit (Burhaniye), Havran, Ayazmend (Altınova), Karesi (Balıkesir), Manyas, Fart (Susurluk) bölgelerini içine alan geniş bir sahaya yayılmış olması, Yakındoğu devlet geleneklerine göre şekillenen padişah vakıflarının büyüklüğünü ortaya koymaktadır.

Öte yandan yine Edremit kazası dâhilinde, Sultan II. Murad Vakfı'nın *Mukâta'a-i tımarhâ-i cedîd* adı altında kaydedilmiş ilk tahrirlerde 37 köy, daha sonraki tahrirlerde ise 42 köyün olduğu görülmektedir. Yerleşik düzende hayatlarını sürdüren bu vakıf köylerinin reaya sayısı, H.981/1573 tahririnde 1010 kişi iken, 1024 numaralı deftere göre 524'e düşmüştür. Edremit Mukataası'na dâhil olan hem perakende hem de tımarhâ-i cedîd kısmının reaya sayılarını toplarsak, Sultan II. Murad Vakfı'nın bölgede 4136 adet reayasının olduğunu ve bunların 247 farklı yerleşim sahasında vakıf için kira ödedikleri görülmektedir. Bu haliyle Sultan II. Murad Vakfı'nın bilançolarında Edremit Mukataaları önemli bir yer teşkil etmektedir.

Son sözde mukataaların oluşturulması ile ilgili neden-sonuç ilişkisi kurmak mümkündür. Osmanlı Devleti ile konar-göçerler arasında yapılan mutabakat çerçevesinde onların yerleşik hayata geçmeleri özendirilmiştir. Bu durum vakıf reaya sayısının muafiyetleri açısından olumlu etki yapmıştır. Öte yandan yerleşik reaya göre, konar-göçer reayanın yeni hayat biçimine özendirilmesi, bir anlamda halkın yaşadığı topraklara olan bağlılığını da artmıştır. Nitekim vakıf reayalarının sayısal fazlalığı bu durumu ortaya koymaktadır.

Tablo II'de görüldüğü üzere, vakıf reayasından elde edilen kırsal alandaki mukataa gelirleri, zaman içerisinde azalmıştır. Söz konusu vakfın Edremit kırsalında bulunan mukataalarının gelirleri ifade edilen devirde dalgalı bir seyir izlemiş olsa da vakıf yöneticileri daha çok, mevcut gelirlerin sürekliliği üzerine odaklanmışlardır. Çünkü vakıflarda süreklilik mukataa sistemi üzerinden sağlanmıştır. Bu itibarla vakıf gelirlerindeki hafif bir düşüş, mütevellileri çok rahatsız etmemiş olmalıdır. Zira mukataa sistemi ile vakıf yöneticileri her türlü riski vakıftan alarak kiracıya yüklemişlerdir. Dolayısıyla has gelirlerinin doğrudan doğruya hazineye, vakıf gelirlerinin de doğrudan doğruya nakit olarak kuruma aktarılması gerektiğinden sırf bu pragmatik sebeplerden dolayı mukataa sistemi tercih edilmiştir.

Kaynakça

- 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri
- 1024 Numaralı Sultan II. Murad'ın Edremit Vakıfları Defteri
- 860 Numaralı Maliyeden Müdevver Evkaf Defteri
- 5762 Numaralı Maliyeden Müdevver Evkaf Defteri
- 1573 *Tarihli Maliyeden Müdevver Defter* (MAD. 152)
- VII *Numaralı Mübimme Defteri*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1999.
- XII. *Numaralı Mübimme Defteri*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1996.
- ABOUSEÏF, Doris Behrens, "Waqf in Egypt", *EI*, XI, 2002, p. 63-69.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, TTK. Yay, Ankara 1988.
- ARMAĞAN, A. Latif, "Osmanlı Devleti'nde Konar-Göçerler", *Türkler IV*, Ankara 1999, s. 142-150.
- BARCAN, Ö. Lütfi, "Vakıfların Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller", *VD. I*, 1942, s. 354-365.
- BARCAN, Ö. Lütfi, "Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Tarihi Bakımından: Osmanlı İmparatorluğunda İmarat Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", *İÜİF. Mecmuası XXIII*, no.1-2, 1962-1963, s. 239-296.
- BARCAN, Ö. Lütfi, *Hüdavendigar Lıvası Tabir Defterleri I*, TTK Yayınları, Ankara 1988.
- BARKEY, Karen, *Eşkiyalar ve Devlet; Osmanlı Tarzı Devlet Merkezleşmesi*, (çev. Zeynep Altok), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.
- ÇAKIR, Baki, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıllar)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.
- DEGUİLHEM, Randi, "Waqf in the Otoman Empire" *EI*, XI, 2002, p. 87-92.
- DÜZBAKAR, Ömer, "Hüdavendigar Sahasında Konar-Göçerler", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IV, 2003, s. 61-74.
- EMECEN, Feridun, "Osmanlılarda Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler", *Osmanlı IV*, Ankara 1999, s. 91-97.
- FAROQHİ, Suraiya, "Agricultural Crisis and the Art of Flute- Playing: The Wordly Affairs of the Mevlevî Dervishes (1595-1652)", *Turcica Revue D'Etudes Turques XX*, 1988, p. 43-69.
- GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2005.
- GENÇ, Mehmet, "Mukataa", *DİA XXXI*, İstanbul, 2006, ss. 129-132.

- GÜLTEN, Sadullah, *XVI. yüzyılda Batı Anadolu'da Yörükler*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.
- GÜLTEN, Sadullah, "XVI. Yüzyılda Söğüt Yörükleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi* 2009/50, 2009, s. 235-242.
- GÜLTEN, Sadullah, "Batı Anadolu'da Bir Yörük Grubu: XVI. Yüzyılda Karaca Koyunlular", *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XXII*, 2009, s. 192-215.
- GÜNDÜZ, Tufan, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri Bozulmuş Türkmenleri (1540-1640)*, Bilge Yayınları, Ankara 1997.
- GÜNDÜZ, Tufan, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2010.
- GÜNDÜZ, Tufan, "Osmanlı Ekonomisi İçinde Konar-Göçerler", *Kazım Yaşar Kopruman'a Armağan*, Ankara 2003, s. 284-288.
- GÜNEŞ, Ahmet, *XVI. Yüzyılda Seyyid Gazî'de Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Ankara.
- GÜRAN, Tefvik, *Ekonomik ve Malî Yönleriyle Vakıflar Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006.
- İNALCIK, Halil, "Capital Formation in the Ottoman Empire", *Journal of Economic History XIX/I*, 1969, p. 97-140.
- İNALCIK, Halil, "The Yürüks: Their Origins, Expansion and Economic Role", *Halı Magazine, Oriental Carpets and Textile Studies*, (ed. R. Pinner-W. Denny), London 1986, p. 39-65.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I (1300-1600)*, Eren Yayınları, İstanbul 2000.
- İNALCIK, Halil, "Murad II", *DİA*, XXXI, 2006, s. 164-172.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.
- KAFADAR, Cemal, *When Coins Turned into Drops of Dew and Bankers Became Robbers of Shadows: the Boundaries of Ottoman Economic Imagination at the end of the Sixteenth Century*, McGill University Basılmamış Doktora Tezi, Montreal 1986.
- KARACA, Behset, "1522-1532 Tarihlerinde Menteşe Bölgesi Yörükleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XVIII, 2008, s. 403-440.
- KOÇ, Yunus, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Nüfus Yapısı (1300-1900)", *Osmanlı IV*, (ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 535-550.
- KÖÇ, Ahmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ümerâ Vakıfları ve Kentsel Gelişim: Mahmud Paşa Vakıfları ve Ankara Örneği*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2009.
- KÖÇ, Ahmet, "Osmanlı Klasik Dönem Şehirciliğinde Çarşı Merkezinin Teşekkülünde Bedestenin Rolü: Ankara Örneği", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, XVIII, 2009, s. 1-26.

- KÖPRÜLÜ, Fuad, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", *VD. II*, 1942, s. 1-35.
- LEEUEWEN, Richard van, *Waqfs and Urban Structures, the Case of Ottoman Damascus*, Brill, Leiden 1999.
- MCCHESENEY, R.D., "Waqf in Central Asia" *EI*, XI, 2002, p. 92-95.
- ORBAY, Kayhan, *Economic Development of the Imperial Waqfs; A Study in the Institutional and Local Economic History in the Transformation Period*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Viyana 2007.
- ORBAY, Kayhan, "16. ve 17. Yüzyıllarda Bursa Ekonomisi: Sultan Çelebi Mehmed Yeşil İmareti'nin Mali Tarihi"(1553-1650), *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXII, 2007, s. 125-158.
- ORBAY, Kayhan, "Bursa'da Sultan II. Murad Vakfı'nın Mali Tarihi (1608-1641)", *İstanbul Üniversitesi İktisat. Fakültesi Mecmuası* 23/1-2, 2011, s. 293-322.
- ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı*, Eren Yayınları, İstanbul 1987.
- ÖNTUĞ, Murat, "Balıkesir ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri"(1570-1640), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balıkesir*, (ed. Bülent Özdemir- Zübeyde G. Yağcı), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2007, s. 61- 92.
- ÖZ, Mehmet, *Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergah Yayınları, İstanbul 2005.
- ÖZDEMİR, Zekeriya, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, Bulut Matbaası, Ankara 2009.
- ÖZTÜRK, Nazif, "Mukataalı Vakıf", *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 132-134.
- PERİ, Oded, "Waqf and Ottoman Welfare Policy: the Poor Kitchen of Haseki Sultan in Eighteenth Century Jerusalem", *JESHO* 35/2, 1992, p. 167- 186
- RODED, Ruth, "The Waqf and the Social Elite of Aleppoin the Eighteenth and Nineteenth Centuries", *Turcica*, XX, 1988, p. 71-91.
- SEVİM, Sezai, *XVI. Asırda Karasi Sancağı (Tabir Defterlerine Göre)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 1993.
- SINGER, Amy, *Osmanlı'da Hayırseverlik, Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmareti*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (çev. Dilek Şendil), İstanbul 2004.
- ŞENOCAK, Lucienne Thys, *Hatice Turban Sultan, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler*, (çev. Ayla Ortaç), Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet, *Birincil Kaynaklardan Osmanlı Tarihi Kayı Cihan Devleti II*, KTB Yayınları, İstanbul 2010.
- TABAKOĞLU, Ahmet, *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2010.
- TÜRKAY, Cevdet, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, Tercüman Yayınları, 1979, s. 436-557.

- ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Kardelen Kitapevi, Isparta 1998.
- ÜREKLİ, Bayram-Doğan Yörük, “H.1002/M. 1594 Tarihli Bir Vakıf Defteri’ne Göre Edirne’deki Sultan II. Murad Camii ve İmaret Evkafı”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVIII, 2004, s. 17-39.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü”, *Vakıflar Dergisi*, XIV, 1982, s. 1-27.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Türk Kültür Sisteminde Vakfın Yeri”, Türk Vakıfları, (ed. Zekai Baloğlu), *Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı*, İstanbul 1996.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, *XVIII. yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, TTK, Ankara 2003.
- YILMAZ, Fikret, *XVI. Asırda Edremit Kazası*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 1995.

Tablo III: 1024 Numaralı Deftere Göre Edremit'te Vakıf Köyleri ve Reaya Sayıları

No	Karye Adı	H.937/1530 Tarihinde Hane Sayıları	H.981/1573 Tarihinde Hane Sayıları	Tarihsiz 1024 Numaralı Deftere Göre Hane Sayıları
1	Çamlıca	17	17	62
2	Bileler	48	48	
3	Çit	56	56	
4	Hacıhalioğlu	80	80	
5	Eşekviranı	57	57	
6	Dere-i Sağır	86	86	
7	Karageyüklü	31	31	
8	Emenler	18	18	39
9	Gökköy	50	50	
10	Temaşalık	31	25	19
11	Eyüpsöfu	27	27	
12	Manastır-ı Diğer	24	24	52
13	Bayındır	27	27	
14	Kuruçay	30	30	
15	Havran-ı Kebir	101	101	
16	Havran-ı Sağır	26	26	
17	Dere-i Kebir	63	63	
18	Kızıl	26		98
19	Çorak	77	91	26
20	Pelidönü	39	38	6
21	Saka	46	46	18
22	Dutluca	21	21	28
23	Bahadınlu	20	20	18
24	Çepni	-	28	
25	Frenk	-	-	
26	Mustafaca	-	-	66
27	Avclar	-	-	
28	Bölücek	-	-	86
29	Akçabörklü	-	-	6
30	Bahçelü	-	-	
		1001	1010	524

Tablo IV: Sultan II. Murad Vakfı'nın Mukataa-i Perakende-i Edremit Reayası

Adı	Nefer	Adı	Nefer
Karye-i Kızıl	98	Cemaat-i Karasaçlı	21
Karye-i Dutluca	28	Cemaat-i Akçaköy	5
Karye-i Çorak	-	Hashâ-i Ayarhisar(Karesi)	-
Karye-i Çamlıca	62	Der nefsi-i mezbur	6
Karye-i Saka	18	Der nefsi-i Akçakuşluk	46
Karye-i Bahadınlu	9	Der nefsi-i Alifakı(Sofular)	13
Karye-i Manastır	18	Der nefsi-i Çam	7
Karye-i Otamış	12	Der nefsi-i Nalınlar	7
Karye-i Gürederesi	12	Der nefsi-i Yağmurtaş	11

Karye-i Kopuzlar	12	Der nefis-i Usucular	9
Cemaat-i Kemer	-	Cemaat-i Değerli	6
Karye-i Hacımurad	10	Der nefis-i Allameciler	11
Karye-i Manastır	38	Der nefis-i Durali	12
Karye-i Emenler	39	Hashâ-i Hacı Abdullah	-
Karye-i Câmî	69	Der nefis-i Şehir	8
Karye-i Hacımusa	79	Der nefis-i Kızilkethüda	8
Karye-i Karadere	30	Der nefis-i Nalkara	7
Karye-i Teraş	52	Der nefis-i Câmî'kebir	6
Karye-i Bölücek	86	Der nefis-i Kocakadı	5
Karye-i Kızıl	82	Der nefis-i Hasad	7
Perakende-i Hacımusa	2	Der nefis-i Sakallu	27
“ Kazıdibi	6	Der nefis-i Hisarlu	12
“ Karalar	2	Der nefis-i Şeyhgülü	16
“ Dereli	2	Der nefis-i Kaşıklar	7
“ Yeniil(Karadın)	8	Der nefis-i Kuşlar	11
“ Çakırlar	7	Der nefis-i Gözüm	5
“ Sekban	10	Der nefis-i Hacı Osman	10
“ Sarıbey	7	Der nefis-i Badekanlu	22
“ Üçbekar	7	Der nefis-i Rumliler	14
“ Musacalar	66	Der nefis-i Bölükdolak	25
“ Çınarcık	36	Der nefis-i Gözli	14
“ Kadı	5	Der nefis-i Tutmaluk	60
“ Temaşalık	19	Der nefis-i Divancılar	7
“ Dereli	11	Der nefis-i Ahmedili	10
“ Kayalar	18	Der nefis-i Mallu	8
“ Seferler	35	Der nefis-i Kamalu	10
“ Kileciler	24	Der nefis-i Önücek	14
“ Oyuklar	17	Der nefis-i Sofulu	4
“ Kardanlar	22	Der nefis-i Mihail-ili	62
“ Akçakısrak	15	Der nefis-i Dereköy	12
“ Gülecek	14	Der nefis-i Taraklu	14
“ Alacalar	10	Der nefis-i Hamamlu	9
“ Kuyucak	7	Der nefis-i Nasıfhacı	23
“ Çıralar	12	Der nefis-i Kömeç	16
“ Kayaşar	5	Der nefis-i Odunlu	-
“ Karlu	3	Der nefis-i Bolca	21
“ Seneker	3	Der nefis-i Kırklar	10
“ Pelidönü	6	Der nefis-i Sarıçakırlu	13
“ Karaköy	8	Der nefis-i Akçaköy	5
“ Çamlu	7	Der nefis-i Karaköy	6
“ Köseler	13	Der nefis-i Avşar	12
“ Yusufklar	7	Der nefis-i Samurlu	7
“ Yaygır	9	Der nefis-i Bağyüzü	13
“ Höyükçınarı	7	Der nefis-i Çayyolu	14
“ Cemaat-i Bağırhanlu	26	Der nefis-i Çomak	54
“ Yörükân- 1 Gülcüler	25	Der nefis-i Dereli	27
“ Osmanlar	11	Der nefis-i Kurak	6
Karye-i Göcek	5	Der nefis-i Oraksapı	3
“ Aydınçık	13	Der nefis-i Tahtalu	11

“ Yürekler	20	Der nefsi-i Kuyubaşı	14
“ Şahmusa	9	Der nefsi-i Hisarlu	16
“ Çamlu	7	Der nefsi-i Saatlu	6
Cemaat-i Göçerler	20	Hashâ-i Manyas	
“ Çomaklu	6	Der nefsi-i Câmî'şerif	2
Karye-i Koçaklu	6	Der nefsi-i İvazlar	2
“ Çamyeri	7	Der nefsi-i Doyanlar	5
“ Kamalar	8	Der nefsi-i Salur	1
Bahçe-i Deme	-	Der nefsi-i Saçlu	3
Karye-i Yonca	57	Der nefsi-i İsmethanlılar	3
“ Sametli	8	Der nefsi-i Kilise-i karib	2
“ Yalak	6	Der nefsi-i Bağlum	3
“ Tatlar	13	Hashâ-i Part	-
Der nefsi Kastamonu	22	Der nefsi-i Paşa	11
Der nefsi Kelce	14	Der nefsi-i Hisarlık	5
Der nefsi-i Çayır	9	Der nefsi-i Uluömerlü	29
Hacıoğlu(Şamcılar)	79	Der nefsi-i Ömeroğlu	2
Der nefsi-i Atovacığ	6	Der nefsi-i Akçadolab	3
Cemaat-i Değerler	16	Der nefsi-i Mamur	4
Der nefsi-i Eşkal	10	Der nefsi-i Kanlıca	8
Der nefsi-i Yazarköy	13	Der nefsi-i Serezlü	1
Der nefsi-i Turanlar	11	Der nefsi-i Aşağıharım	9
Nefsi-i Çiftlik	6	Der nefsi-i Tarak	1
Nefsi-i Namaraslu	5	Der nefsi-i Sarubedevi	14
Nefsi-i Arpaluköy	9	Der nefsi-i Çamluca	7
Hashâ-i Orta		Der nefsi-i Bağçe	20
Der nefsi-i Tunalı	14	Der nefsi-i Köyük	72
Cemaat-i Boynuyoklar	19	Der nefsi-i Karlı	35
Cemaat-i Okçalılar	7	Der nefsi-i Gülcüler	7
Der nefsi-i Dayı	7	Der nefsi-i Müruroğlu	19
Der nefsi-i Mamadamlu	14	Der nefsi-i Kızılköy	5
Der nefsi-i Pirlice	11	Der nefsi-i Kortan	55
Der nefsi-i Yamaçlı	3	Der nefsi-i Dereli	10
Der nefsi-i Kalsa	7	Der nefsi-i Kadı	70
Der nefsi-i Özün	10	Der nefsi-i Timurtaş	7
Der nefsi-i Meramlar	15	Cemaat-i Reşidali	34
Der nefsi-i Çavuş	17	Cemaat-i Çakırderesi	25
Der nefsi-i Câmî-i Kasalar	12	Cemaat-i Athasan	19
Der nefsi-i Hacıyusuflar	14	Cemaat-i Dolamaçlar	10
Hashâ-i Ballica	-	Cemaat-i Dulkadın	16
Der nefsi-i Ortaçlı	27	Cemaat-i Karahisar	5
Der nefsi-i Malakçılar	26	Cemaat-i Kızılcalu	60
Cemaat-i Beşir ve Hashâ	13	Cemaat-i Yüziçellü	10
Der nefsi-i Karaşağlar	20	Cemaat-i Turnacı	6
Cemaat-i Uslar(?)	18	Cemaat-i Taşlılar	33
Der nefsi-i Taatlu	9	Cemaat-i Resul	19
Der nefsi-i Şehirköy	46	Cemaat-i Kazancı	40

Der nefsi-i Kızıl	5	Cemaat- i Karga	24
Der nefsi-i Kara	21	Cemaat- i Hamalcılar	11
Der nefsi-i Hacıdurali	7	Cemaat- i Balçılar	72
Der nefsi-i Sofumemiş	18	Cemaat- i Yörükân-ı Söğüt	34
Der nefsi-i Karamurad	5	Cemaat-i Karasalar	32
Der nefsi-i Cami'vâsıt	10	Cemaat-i Burakdır	5
Der nefsi-i İbrahim	5	Cemaat-i Çamalu	14
Der nefsi-i Zeytönlü	43	Cemaat-i Gökmsalar	8
Der nefsi-i Oğulca	7	Cemaat-i Çıkırıkçı	24
Der nefsi-i Alihan	33	Cemaat-i Karakilisa	26
Der nefsi-i Kızılcağelü	6	Cemaat-i Ađaçlı	19
Der nefsi-i Karadere	34	Cemaat-i Saralı	9
Der nefsi-i Şalı	14	Cemaat-i Derelü	15
Der nefsi-i Saraçlı	13	Der nefsi-i Maraşlar	25
Der nefsi-i Manastır	9	Der nefsi-i Eymür	35
Der nefsi-i Depeönü	5	Der nefsi-i Saadetlüler	24
Der nefsi-i Sanlu	19	Der nefsi-i Akçayürekli	28
		Yekün	4136

